Karl Marx • Ücret, Fiyat ve Kâr

Karl Marx

Ücret, Fiyat ve Kâr

Çeviren: Alaattin Bilgi

Teori

EVRENSEL
BASIM
YAYIN

EVRENSEL
BASIM YAYIN

Alaaddin Bilgi tarafından İngilizceden dilimize çevrilen ve Tonguç Ok'un Türkçe editörlüğünü yaptığı bu kitap, *Marx Engels Eserler*'in Almanca baskısıyla (Marx Engels Werke, cilt 16, sf. 102-152, Dietz Verlag Berlin 1962) karşılaştırılmıştır.

Ücret, Fiyat ve Kâr

Karl Marx

Çeviren
Alaaddin Bilgi

Doğa Basın Yayın
Dağıtım Ticaret Limited Şirketi
Tarlabaşı Bulvarı
Kamerhatun Mah.
Alhatun Sk. No: 27
Beyoğlu / İstanbul
Tel: 0212 361 09 07 (pbx)
Faks: 0212 361 09 04
web: www.evrenselbasim.com
e.posta: bilgi@evrenselbasim.com

Evrensel Basım Yayın-305

ÜCRET, FİYAT VE KÂR

KARL MARX
Çeviren: Alaaddin Bilgi

Kapak Tasarım
Savaş Çekiç

Birinci Basım
Ekim 2006

ISBN 975-6106-32-8

Baskı
Ezgi Matbaası
(Emintaş Kazımdinçol Sit. No: 81/229 Davutpaşa - Topkapı

Ücret, Fiyat ve Kâr

İÇİNDEKİLER

[GİRİŞ][1]

Yurttaşlar,

Asıl konuya girmeden önce, açıklayıcı olması bakımından, birkaç gözlemde bulunmama izin veriniz.

Şu anda Kıta üzerinde gerçek bir grev salgını hüküm sürmekte ve ücretlerin yükseltilmesi yönünde genel bir haykırış işitilmektedir. Bu sorun Kongremizde ele alınacaktır. Sizlerin, Uluslararası Birliğin yöneticileri olarak, bu yaşamsal sorun hakkında kesin bir görüşe varmanız gerekiyor. Ben kendi payıma, sabrınızı zorlu bir sınavdan geçirme pahasına da olsa, konuyu bütün yönleriyle ele almayı bir görev sayıyorum.

Yurttaş Weston'la ilgili olarak da bir ön açıklamada bulunmam gerek. Dostumuz Weston, işçiler arasında tutulmadığını bildiği ama işçi sınıfının yararına olduğunu düşündüğü görüşleri önermekle yetinmedi, açıkça savundu da. Böylesi bir manevi cesaret karşısında hepimiz say-

gıyla eğilmeliyiz. Yaptığım sunumun cilasız üslubuna karşın, sonuç bölümünde, onun öne sürdüğü savların temelini oluşturduğunu düşündüğüm görüşe katıldığımı, ne var ki şimdiki biçimiyle bu savları teorik bakımdan yanlış, pratik bakımdan ise tehlikeli bulduğumu göreceğini umuyorum. Şimdi vakit yitirmeksizin konumuza geçiyorum.

1 Bu metin, Marx'ın Uluslararası İşçi Birliği Genel Kurulu'nun 20 ve 27 Haziran 1865 tarihlerindeki oturumlarında İngilizce olarak yaptığı bir sunumdur. Merkez Kurul üyesi John Weston'un 2 ve 23 Mayıs tarihinde Genel Kurul'da yaptığı konuşmalar bu sunumların yapılmasını gerektirmişti. Weston, konuşmasında emek ücretinde sağlanacak genel bir artışın işçilere bir yarar getirmeyeceğini savunmuş ve buradan hareketle sendikaların "zararlı" olduğu sonucunu çıkarmıştı. Sunumunda Marx, daha sonraları Kapital'de ayrıntılı olarak açıkladığı değer ve fiyat, artı-değer, yani kâr, ve ücret teorisinin ana hatlarını ortaya koymuştur. Buradan işçi sınıfı mücadelesi açısından çıkan sonuçları Marx kararlar olarak formüle etmiş ve bu kararlar Genel Kurul tarafından kabul edilmiştir. Bunlar, devrimci sendika politikasının en önemli belgelerinden birini oluşturur.

Marx'ın bu sunum için hazırladığı el yazma metin günümüze ulaşmıştır. Bu sunum ilk kez 1898 yılında Londra'da Marx'ın kızı Eleanor tarafından "Value, price, and profit" adıyla ve Edward Aveling'in önsözüyle yayınlandı. Giriş ve ilk altı bölüm, el yazmasında başlık taşımamaktadır. Bunlar Aveling tarafından eklenmiştir ve elinizdeki metinde köşeli parantezler içine alınmıştır.

1. [ÜRETİM ve ÜCRETLER]

Yurttaş Weston'un savı, gerçekte, iki öncüle dayanıyor: Birincisi, *ulusal üretimin miktarı değişmez bir şey*dir, veya matematikçilerin değişiyle *sabit* bir nicelik ya da büyüklüktür; ikincisi *reel ücret miktarı*, yani satın alabileceği meta miktarıyla ölçülen ücret, *değişmez* bir miktar, *sabit* bir büyüklüktür.

Ne var ki, bu ilk savının yanlışlığı ortadadır. Üretimin değeri ile niceliğinin, ulusal emeğin üretken gücünün, her geçen yıl arttığını ve bu artan üretimin dolaşımı için gerekli para miktarının sürekli değiştiğini göreceksiniz. Yıl sonu için ve birbirleriyle karşılaştırılan farklı yıllar için geçerli olan, yılın her ortalama günü için de geçerlidir. Ulusal üretimin miktarı ya da büyüklüğü sürekli olarak değişir. Bu *sabit* değil, *değişken* bir büyüklüktür; ve nüfustaki değişim bir yana bırakılırsa, *sermaye birikiminin* ve *emeğin üretken gücünün* sürekli değişmesi nedeniyle, böyle olmak zorundadır. Şurası da kesinlikle doğrudur ki, eğer *ücretlerin genel ortalamasında* bugün bir *yükselme* olsaydı, sonraki etkileri ne olursa olsun, bu yükselme, *tek başına* üretimin miktarını *doğrudan doğruya* değiştirmeyecekti. Bu, her şeyden önce, mevcut durum ve koşullardan kaynaklanacaktı. Fakat, ücretler yükselmeden önce ulusal üretim *sabit* değil *değişken* olsaydı, o halde ücretler yükseldikten *sonra* da, sabit değil değişken olmaya devam edecekti.

Ama varsayalım ki, ulusal üretim miktarı *değişken* değil de *sabit* olsun. Bu durumda bile, dostumuz Weston'un mantıksal bir sonuç olarak gördüğü şey, kuru bir sav olarak kalacaktı. Elimde verili bir sayı, diyelim ki 8 sayısı varsa, bu sayının *mutlak* sınırları, onu oluşturan unsurların kendi *göreli* sınırlarını değiştirmelerine engel değildir.

Kârlar 6, ücretler 2 ise, ücretler 6'ya yükselip kârlar 2'ye de düşebilir. Ama toplam miktar yine de 8 olarak kalır. Üretim miktarının sabit olması asla ücret miktarının da sabit olduğunu kanıtlamaz. Peki o halde dostumuz Weston bu sabitliği nasıl kanıtlıyor? Sırf iddia ederek.

Ancak, onun savını doğru kabul etsek bile, bundan iki türlü sonuç çıkardı; oysa Weston yalnızca birini görüyor. Eğer ücret miktarı sabit bir büyüklükse, o halde bu miktar ne artırılabilir, ne de azaltılabilir. Bu durumda işçilerin geçici bir ücret artışı koparmaları budalalıksa eğer, kapitalistler de ücretlerde geçici bir düşüş elde etmekle budalalıkta işçilerden geri kalmamış olurlar. Dostumuz Weston, işçilerin belirli koşullar altında bir ücret artışı *koparabileceklerini* yadsımıyor; ama, ona göre, ücret miktarı doğal olarak sabit olduğundan, bunu bir karşı-tepkinin izlemesi kaçınılmaz olacaktır. Öte yandan, kapitalistlerin de ücretleri aşağıya *çekebileceklerini* ve aslında sürekli olarak bunu yapmaya çalıştıklarını da biliyor. Ücretlerin sabitliği ilkesine göre, ilkinde olduğu gibi diğer durumda da bunu bir karşı-tepkinin izlemesi gerekir. Bu nedenle işçiler, ücretlerin düşürülmesi girişimine veya bunun uygulanmasına karşı koyduklarında haklı bir eylemde bulunmuş olurlar. Dolayısıyla, *bir ücret artışı* elde etmeye çalışmakla da haklı olacaklardır; çünkü ücretlerin düşürülmesine *karşı her tepki,* ücretlerin artırılması yönünde bir *etkidir*. Yurttaş Weston'un kendi koyduğu *ücretlerin sabitliği* ilkesi gereği, işçilerin belli koşullar altında, ücretlerin yükseltilmesi için birlik olup mücadele etmeleri gerekir.

Eğer bu sonucu yadsırsa, onun dayandığı öncülü de reddetmesi gerekir. Ücret miktarı *değişmez bir niceliktir* diyeceğine, bu miktar her ne kadar *yükselemez* ve yükselmemesi gerekirse de, sermaye onu düşürmek istediği an

düşebilir ve düşmek zorundadır demesi gerekirdi. Eğer kapitalist, et yerine patatesle, buğday yerine yulafla beslenmenizi istiyorsa, onun bu isteğini, politik ekonominin bir yasası olarak kabul etmeniz ve ona boyun eğmeniz gerekir. Eğer bir ülkede, örneğin Birleşik Devletler'de ücret oranı bir başka ülkeye, sözgelimi İngiltere'ye göre yüksekse, ücret oranlarındaki bu farkı, Amerikan kapitalisti ile İngiliz kapitalistinin iradesi arasındaki fark ile açıklamamız gerekir; ki bu, yalnızca ekonomik olguların değil, diğer bütün olguların incelenmesini de kuşkusuz çok basitleştirecek bir yöntemdir.

Ama bu durumda bile, Amerikan kapitalistinin iradesinin İngiliz kapitalistininkinden *neden* farklı olduğunu sorabilirdik. Bu soruyu yanıtlamak içinse, irade alanının ötesine gitmemiz gerekir. Bir papaz, tanrının iradesinin Fransa'da başka İngiltere'de başka türlü olabileceği konusunda beni ikna etmeye kalkışabilir. Bana bu irade ikiliğini açıklamasını istediğimde, pişkinliği elden bırakmayarak Fransa'da başka, İngiltere'de başka bir iradesi olmasının tanrının kendi iradesi olduğu yanıtını verebilir pekala. Ama dostumuz Weston, kuşkusuz, her türlü uslamlamayı bütünüyle yadsıyan böylesi bir savı öne sürebilecek en son kişidir.

Kapitalistin *iradesi*, hiç kuşkusuz, alınabilecek her şeyi almaktır. Bizim meselemiz, onun iradesi üzerine çene yormak değil, onun *gücünü*, *bu gücün sınırlarını* ve *bu sınırların niteliğini* incelemektir.

2. [ÜRETİM, ÜCRET, KÂR]

Yurttaş Weston'un bize yaptığı sunum ceviz kabuğuna doldurulabilirdi.

Onun bütün uslamlaması şu sonuca varıyor: Eğer işçi sınıfı, kapitalist sınıfı, parasal ücret olarak kendisine 4 Şilin yerine 5 Şilin vermek zorunda bırakırsa, kapitalist de buna karşılık onlara meta biçiminde 4 Şilinlik değer yerine 5 Şilinlik değer verecektir. Yani, işçi sınıfı, ücret artışından önce 4 Şiline aldığı şeye artık 5 Şilin ödemek zorunda kalacaktır. Peki bu neden böyle olmaktadır? Kapitalist neden 5 Şilin karşılığında, yalnızca 4 Şilinlik bir değer vermektedir? Çünkü ücret miktarı sabittir. Peki ücret neden bu 4 Şilinlik meta değerinde sabitlenmiştir? Neden 2 veya 3 Şilinde ya da başka herhangi bir tutarda değil? Eğer, ücret miktarının sınırı kapitalistlerin iradesinden olduğu gibi işçilerin iradesinden de bağımsız olan bir ekonomi yasası ile belirleniyorsa, Yurttaş Weston'un yapması gereken ilk şey bu yasayı ortaya koyup kanıtlamak olmalıydı. Ne var ki o zaman, fiilen ödenen ücret miktarının verili her durumda, daima gerekli ücret miktarını tamı tamına karşıladığını ve asla bundan sapmadığını da tanıtlaması gerekirdi. Öte yandan, eğer ücret miktarının verili sınırı yalnızca kapitalistin *iradesine* ya da aç gözlülüğünün sınırlarına bağlı ise, o halde bu keyfi bir sınırdır. Her türlü zorunluluktan yoksundur. Bu sınır kapitalistin iradesi *ile* değiştirilebilir; ve bundan dolayı, onun iradesine *karşı* da değiştirilebilir.

Yurttaş Weston, teorisini sizlere şu örnekle açıkladı: Eğer bir kâsede belli sayıda insanın içmesi için belli miktarda çorba varsa, kaşıkların büyümesi çorbanın artması sonucunu doğurmaz. Dostumuz izin verirse, bu örneği hayli gülünç* bulduğumu söylemek isterim. Bu, bana biraz, Menenius Agrippa'nın başvurduğu benzetmeyi

* Marx burada, kaşık (spoon) kökünden türemiş bir sözcük (spoony: gülünç, budalaca) kullanarak sözcük oyunu yapıyor.

anımsattı. Romalı plebler Romalı patrisyenlere karşı seslerini yükselttiklerinde, patrisyen Agrippa onlara, siyasi gövdenin plebyen organlarını patrisyen karnın beslediğini söylemişti. Ama Agrippa, bir adamın karnını doldurmakla başka bir adamın organlarının nasıl besleneceğini açıklamamıştı. Yurttaş Weston'a gelince, o da kendi payına, işçilerin karınlarını doyurdukları kâsenin ulusal emeğin bütün ürünü ile dolu olduğunu ve onların bu çorbadan daha fazla içmelerine engel olan şeyin, ne kâsenin küçüklüğü ne de içindeki çorbanın yetersizliği olduğu, yalnızca ve yalnızca ellerindeki kaşıkların ufaklığı olduğunu unuttu.

Kapitalist hangi hileye başvurarak 5 Şilin karşılığında 4 Şilinlik değer verebilmektedir? Sattığı metanın fiyatını yükselterek. Peki o halde meta fiyatlarının yükselmesi, hatta genel olarak meta fiyatlarının değişmesi, başlı başına meta fiyatları, yalnızca kapitalistin iradesine mi bağlıdır? Yoksa, aslında, bu iradeyi etkili kılmak için belirli koşulların oluşması mı gerekir? Değilse, iniş-çıkışlar, pazar fiyatlarındaki sürekli dalgalanmalar, çözülmesi olanaksız bir muamma halini alır.

Ne emeğin üretken gücünde, ne kullanılan sermaye ve emek miktarında, ne de ürünlerin değerinin ifadesi olan paranın değerinde herhangi bir değişme olmayıp *yalnızca ücret oranında bir değişme* olduğunu varsayarsak eğer, bu *ücret artışı* nasıl olur da *meta fiyatlarını* etkileyebilir? Yalnızca, bu metalara olan talep ile onların arzı arasında varolan ilişki üzerinde etkide bulunarak.

İşçi sınıfının, bir bütün olarak düşünüldüğünde, gelirinin tamamını *geçim araçlarına* harcadığı ve harcamak zorunda olduğu bir gerçektir. Bu nedenle, ücret oranındaki genel bir yükselme, geçim araçlarına olan talebin ve

dolayısıyla bunların *pazar fiyatlarının* yükselmesine yol açar. Bu geçim araçlarını üreten kapitalistler, yükselen ücretlerin kendilerine yüklediği maliyeti, metaların pazar fiyatlarını yükselterek telafi edeceklerdir. Peki ya geçim aracı *üretmeyen* kapitalistler? Bunların sayılarını hiç de azımsamamak gerekir. Ulusal üretimimizin üçte ikisinin nüfusun beşte biri –hatta geçtiğimiz günlerde bir Avam Kamarası üyesinin açıkladığı üzere yalnızca yedide biri– tarafından tüketildiğini düşünürseniz, ulusal ürünün ne kadar büyük bir bölümünün lüks eşyalar biçiminde üretilmesi ya da bu eşyalar karşılığında *değişilmesi* gerektiğini ve geçim araçlarının ne denli büyük bir kısmının da uşaklar, atlar, kediler vb. için çarçur edildiğini görürsünüz; deneyimlerimizden biliyoruz ki bu savurganlık geçim araçlarının fiyatlarının yükselmesiyle birlikte her zaman epeyce sınırlandırılır.

Peki, geçim araçları *üretmeyen* kapitalistlerin durumu ne olacak? Ücretlerdeki genel yükselmenin yol açtığı *kâr oranlarındaki düşüşü*, ürettikleri *metaların fiyatlarını yükselterek* telafi edemezler; çünkü bu metalara olan talep artmamıştır. Gelirleri azalacak ve azalan gelirleriyle, fiyatları yükselmiş olan geçim araçlarının aynı miktarı için daha fazla ödemek durumunda kalacaklardır. Bununla da bitmez. Gelirleri azaldığından, lüks eşyalar için daha az para harcayabileceklerdir ve böylece kendi ürettikleri metalara olan talep de azalacaktır. Talepteki bu azalmaya bağlı olarak kendi metalarının fiyatı da düşecektir. Dolayısıyla, bu sanayi kollarında *kâr oranı düşecektir* ve bu, yalnızca ücretlerdeki genel yükselişle basit orantılı değil, ücretlerdeki genel yükselişle, geçim araçlarının fiyatlarındaki yükselişle ve lüks eşya fiyatlarındaki düşüşle bileşik orantılı olacaktır.

Sanayinin farklı kollarına yatırılan sermayeler açısından, kâr oranları arasındaki bu *fark* nasıl bir sonuç doğuracaktır? Farklı üretim alanlarında, herhangi bir nedenden dolayı, *ortalama kâr oranında* değişimler meydana geldiğinde genelde ne oluyorsa yine aynı şey olacaktır. Sermaye ile emek daha az kârlı kollardan daha çok kârlı kollara aktarılacak; bu aktarma süreci, bir sanayi kolundaki arz artan talebe orantılı olarak yükselene, diğer kollarda ise azalan talebe uygun olarak düşene kadar devam edecektir. *Bu değişiklik gerçekleşir gerçekleşmez, genel kâr oranı,* farklı sanayi kollarında yeniden *dengelenmiş* olacaktır. Bütün bu ani değişiklik, yalnızca farklı metalara olan talep ile bunların arzı arasındaki ilişkide meydana gelen bir değişiklikten kaynaklandığı için, neden ortadan kalkınca sonuç da ortadan kalkacak ve *fiyatlar* önceki düzeyine geri dönecek, yeniden dengeye kavuşacaktır. Ücretlerin artmasının sonucu olan *kâr oranındaki düşüş*, bazı sanayi kolları ile sınırlı kalmak yerine genel bir hal alacaktır. Varsayımımıza uygun olarak emeğin üretken gücünde ya da toplam üretim miktarında hiçbir değişiklik olmayacak, ne var ki *bu verili üretim miktarı biçimini değiştirecektir*. Ürünlerin daha büyük bir bölümü geçim araçları, daha küçük bir bölümü ise lüks eşyalar biçiminde, ya da aynı anlama gelmek üzere, daha küçük bir bölümü yabancı ülkelerden gelen lüks eşyalar biçiminde varolmuş, yahut yine aynı anlama gelen, yerli üretimin daha büyük bir kısmı lüks eşyalar yerine, yurtdışından gelen geçim araçları karşılığında değişilmiştir. Bu nedenle, ücret oranındaki genel yükselme, pazar fiyatlarında geçici bir karışıklık yarattıktan sonra, meta fiyatlarında herhangi bir kalıcı değişiklik meydana getirmeksizin, yalnızca kâr oranında genel bir düşüşle sonuçlanacaktır.

Bu kanıtlamada, ücretlerdeki artışın tamamının geçim araçlarına harcandığını varsaydığım söylenecek olursa, yanıtım, Yurttaş Weston'un görüşü açısından en uygun varsayımda bulunduğum olacak. Eğer ücretlerdeki artış işçilerin daha önce tüketmedikleri nesneler için harcanıyor olsaydı, onların satın-alma güçlerindeki reel artışı kanıtlamaya gerek kalmazdı. Ne var ki, işçilerin satın-alma gücündeki bu artış, yalnızca ücretlerin yükselmesinden ileri geldiği için bu artışın tamı tamına kapitalistlerin satın-alma gücündeki düşüşe karşılık gelmesi gerekir. Bu nedenle metalara olan *toplam talep artmayacak*, ama pekala bu talebi oluşturan öğelerde *karşılıklı bir değişim* meydana gelecektir. Bir tarafta yükselen talep diğer tarafta düşen taleple dengelenecektir. Böylece, toplam talep bir değişikliğe uğramadığından, metaların pazar fiyatlarında herhangi bir değişiklik meydana gelemeyecektir.

Demek ki şöyle bir ikilem bulunuyor karşınızda: Ya ücretlerdeki artış, dengeli bir biçimde tüm tüketim nesnelerine harcanmaktadır –bu durumda işçi sınıfı tarafındaki talep artışının kapitalist sınıf tarafındaki talep daralması ile dengelenmesi gerekir–; ya da ücretlerdeki artış, yalnızca birkaç nesne için harcanacaktır ve bunların pazar fiyatları geçici olarak yükselecektir. Bunun sonucu olarak kâr oranının bazı sanayi kollarında yükselirken diğerlerinde düşmesi, emek ile sermayenin dağılımında bir değişikliğe yol açacak ve bu durum, arz, bir sanayi kolunda artan talebi karşılayacak ölçüde yükseltilip öteki sanayi kollarında azalan talebe uygun bir düzeye düşürülene kadar devam edecektir. Varsayımlardan birine göre, meta fiyatlarında hiçbir değişiklik olmayacaktır. Diğer varsayıma göre ise, pazar fiyatlarında görülen bazı dalgalanmaların ardından metaların değişim değerleri önceki düzeylerine

inecektir. Her iki varsayıma göre de, ücret oranındaki genel yükseliş, eninde sonunda, kâr oranında genel bir düşüşten başka bir sonuç doğurmayacaktır.

Yurttaş Weston, hayal gücünüzü canlandırmak için, sizden, İngiliz tarım işçilerinin ücretlerini 9 Şilinden 18 Şiline çıkaran genel bir yükselmenin doğuracağı güçlükleri düşünmenizi istedi: "Geçim araçlarına olan talepteki muazzam artışı ve bunun fiyatlarda yol açacağı korkunç yükselişi bir düşünün!" diye haykırdı. Oysa, hepinizin bildiği gibi, Birleşik Devletler'de tarım ürünlerinin fiyatı, İngiltere'dekinden düşük olmasına karşın; sermaye ile emek arasındaki genel ilişki Birleşik Devletler ile İngiltere'de aynı olmasına karşın; ve yıllık üretim miktarı Birleşik Devletler'de İngiltere'dekinden çok daha az olmasına karşın, Amerikan tarım işçilerinin ortalama ücreti İngiliz tarım işçilerinin ortalama ücretinin iki katından daha fazladır. Peki öyleyse, dostumuz tehlike çanlarını niye çalıyor? Yalnızca, dikkatimizi önümüzdeki asıl sorundan başka yere kaydırmak için. Ücretlerin birdenbire 9 Şilinden 18 Şiline fırlaması %100'lük ani bir artış anlamına gelecektir. Oysa, İngiltere'de genel ücret oranında ani olarak %100'lük bir artış yapılıp yapılamayacağını tartışmıyoruz. Her pratik durumda verili koşullara bağlı ve onlarla uyumlu olmak zorunda olan bu artışın ***büyüklüğü*** ile hiç ilgilenmiyoruz. Araştırmak zorunda olduğumuz şey, %1 ile sınırlı bile olsa, genel ücret oranındaki genel bir yükselişin nasıl bir etkisinin olacağıdır.

Dostumuz Weston'un %100'lük yükseliş kurmacasını bir tarafa bırakıp, İngiltere'de 1849-1859 yılları arasında görülen gerçek ücret artışına dikkatinizi çekmek istiyorum.

1848'den beri yürürlükte olan On Saat, ya da daha

doğrusu On Buçuk Saat Yasası'nı hepiniz bilirsiniz. Bu, tanık olduğumuz en büyük ekonomik değişikliklerden biriydi. Bu, yalnızca birkaç yerel işletmede değil, İngiltere'nin dünya pazarını elinde tutmasını sağlayan başlıca sanayi kollarında ani ve zorunlu bir ücret artışı anlamına geliyordu. Yasa, son derece olumsuz koşullar altındaki bir ücret artışını getirdi. Dr. Ure, Profesör Senior ve burjuvazinin diğer bütün resmî iktisat sözcüleri, bunun İngiliz sanayisinin ölüm çanı demek olduğunu *kanıtladılar* –üstelik onların dayanaklarının dostumuz Weston'unkilerden çok daha sağlam olduğunu da söylemek zorundayım. Bunun yalnızca sıradan bir ücret artışı anlamına gelmediğini; kullanılan emek niceliğindeki bir azalmanın doğurduğu ve bu azalmaya dayanan bir ücret artışı olduğunu kanıtladılar. Kapitalistin elinden alınmaya kalkışılan on ikinci saatin, tam da onun kârını elde ettiği saat olduğunu öne sürdüler. Birikimin azalacağı, fiyatların yükseleceği, pazarların yitirileceği, üretimin küçüleceği; bundan kaynaklı olarak ücretler üzerinde olumsuz bir etki yapacağı ve nihayetinde yıkıma sürüklenileceği tehdidini savurdular. Maksimilien Robespierre'in Azami Yasaları'nın[2] bunun yanında çocuk oyuncağı kalacağını söylediler; doğrusu, bir bakıma da haklıydılar. Peki, sonuç ne oldu? İşgününün azalmasına karşın fabrika işçilerinin ücretlerinde yükselme, fabrikalarda çalışan işçi sayısında önemli bir artış, ürettikleri ürünlerin fiyatlarında süren bir düşüş, emeklerinin üretken gücünde şaşırtıcı bir gelişme, ürettikleri metalar için görülmemiş bir pazar genişlemesi. Manchester'de, Bilimi Geliştirme Derneği'nin

2 Azami Yasalar: Fransız burjuva devriminde meclisin 4 Mayıs, 11 ve 29 Eylül 1793'te ve 20 Mart 1794 tarihlerinde çıkardığı yasalar. Bu yasalar, tahıl, un ve başka tüketim maddeleri için kesin tavan fiyatlar saptadığı gibi ücretlere de bir üst sınır koyuyordu.

1861'de* düzenlediği bir toplantıda, Bay *Newman*'ın ağzından, kendisinin, Dr. Ure'un, Senior'un ve ekonomi biliminin diğer bütün resmi ileri gelenlerinin yanılmış olduklarını, oysa halkın öngörüsünün doğru çıktığını itiraf ettiğini bizzat işittim. Burada sözünü ettiğim Profesör Francis Newman değil, Bay W. Newman'dır[3]; çünkü kendisi, Bay *Thomas Tooke*'un *History of Prices* [Fiyatların Tarihi] adlı kitabına katkıda bulunan ve yayıncılığını yapan birisi olarak ekonomi biliminde seçkin bir yere sahiptir. Bu olağanüstü yapıt, fiyatların tarihinin 1793'ten 1856'ya kadar olan bölümünün izini sürmektedir. Dostumuz Weston'un, sabit ücret miktarı, sabit üretim miktarı, emeğin üretken gücünün sabit düzeyi, kapitalistlerin sabit ve değişmez iradesi yönündeki sabit düşüncesi ile bütün öteki sabitlikleri ve mutlak görüşleri doğru olsaydı eğer, Profesör Senior'un uğursuz önsezileri doğru çıkar ve daha 1816'da, işçi sınıfının kurtuluşuna giden yolda atılacak ilk adımın işgününde genel bir kısıtlama olduğunu ilan eden ve bunu dönemin yaygın önyargılarına karşın New Lanark'ta kendisine ait olan dokuma fabrikasında bizzat yaşama geçiren Robert Owen haksız çıkmış olurdu.

Tam da İngiltere'de On Saat Yasası'nın yürürlüğe girdiği ve bunun sonucunda ücretlerde bir artışın görüldüğü bu aynı dönem boyunca, burada tek tek sözünü etmemi-

* El yazması metinde yanlışlıkla 1860 yazılmıştır.

3 Eylül 1861'de Manchester'de İngiliz Bilimi Geliştirme Derneği'nin 31. olağan yıllık toplantısını yaptı. Marx, o sırada Engels'i ziyaret vesilesiyle Manchester'de bulunduğundan bu toplantıya katıldı. Toplantıda, derneğin ekonomi bölümünün başkanı William Newmarch da bir konuşma yaptı (Marx, kastettiği bu kişinin isminde bir yazım hatası yapmıştır). Newmarch, bölümün oturumunu açarak, "On the extent to which sound principles of taxation are embodied in the legislation of the United Kindom" başlıklı bir sunumda bulundu.

ze gerek olmayan nedenlerden dolayı, *tarım işçilerinin ücretlerinde genel bir yükselme* oldu.

Her ne kadar asıl meramım açısından elzem olmasa da, sizde yanlış anlamalara meydan vermemek için, bazı ön açıklamalarda bulunmak istiyorum.

Eğer bir kimsenin haftalık ücreti 2 Şilinden 4 Şiline yükselmiş ise, o halde *ücret oranı* %100 artmış demektir. *Ücret oranındaki* artışın ifadesi olarak bu çok muazzam bir şey gibi görünür; oysa *fiili ücret miktarı*, yani haftada 4 Şilin, hâlâ sefil, insanı süründüren bir ücret olmaktan çıkmaz. Demek ki, ücret oranındaki bu tantanalı yüzdelere bakarak aldanmamak gerekir. Daima şu soruyu sormalısınız: *Başlangıçtaki* miktar neydi?

Üstelik şu da var ki; eğer her biri haftada 2 Şilin alan 10 kişi, 5 Şilin alan 5 kişi ve 11 Şilin alan yine 5 kişi olsa, yirmi kişi haftada toplam 100 Şilin, yani 5 Sterlin almış olacaktır. Şimdi, örneğin, bu kişilerin haftalık ücretlerinin toplam tutarında %20'lik bir artış olduğunda, bu 5 Sterlin 6 Sterline çıkacaktır. Ortalama olarak alındığında *genel ücret oranında* %20'lik bir artış olduğunu söylemek mümkün. Oysa, gerçekte, 10 kişinin ücretinde hiçbir değişiklik olmamış; 5 kişininki yalnızca 5 Şilinden 6 Şiline, diğer 5 kişinin ise 55 Şilinden 70 Şiline çıkmıştır. İşçilerin yarısının durumunda hiçbir düzelme olmamış, dörtte birinin fark edilemeyecek ölçüde iyileşmiş, yalnızca diğer dörtte birinin durumunda gerçek bir düzelme olmuştur. Yine de, *ortalama* olarak alındığında, bu 20 kişinin toplam ücreti %20 oranında artmış olacak, ve onları istihdam eden toplam sermaye ile ürettikleri metaların fiyatı bakımından, sanki bu işçilerin hepsi ortalama ücret artışından eşit pay almışlar gibi görünecektir. Tarımsal emek söz konusu olduğunda, İngiltere ve İskoçya'nın farklı kontluklarında standart

ücretler çok farklı olduğundan, artışın burada olabildiğince eşitsiz bir etkisi olacaktır.

Son olarak, söz konusu ücret artışının gerçekleştiği dönemde, Rus savaşı[4] nedeniyle konulan yeni vergiler, tarım işçilerinin barındıkları konutların kitlesel yıkımı[5] vb. gibi ücret artışının sağladığı yararları alıp götüren karşı-etkiler de görülmüştür.

Tüm bu ön bilgilendirmeleri yaptıktan sonra, 1849'dan 1859'a kadar İngiltere'de tarım işçilerinin ortalama ücretlerinde *yaklaşık %40'lık bir artış* olduğunu söylemek isterim. Sizlere, bu savımı kanıtlayacak pek çok ayrıntı verebilirim; fakat şimdilik, merhum *John C. Morton*'un 1860'ta Londra Sanat Derneği'nde [London Society of Arts] yaptığı *"Tarımda Kullanılan Güçler"*[6] konulu sunumuna bir göz atmanın yeterli olduğunu düşünüyorum. Bay Morton bu sunumunda, 12 İskoç ve 35 İngiliz kontluğunda yaşayan 100 kadar çiftçiden topladığı faturalara ve diğer geçerli belgelere dayanan rakamları da vermektedir.

4 Rus Savaşı ile İngiltere, Fransa, Sardenya adası ve Türkiye'nin Rusya'ya karşı yürüttüğü (1853-1856) Kırım Savaşı kastedilmektedir.

5 İngiltere'de 19. yüzyıl ortalarında tarım işçilerinin konutlarının kitlesel yıkımı, kapitalist sanayideki hızlı gelişme ve kapitalist üretim biçiminin, göreli aşırı nüfusta görülen önemli bir artış eşliğinde tarıma sokulması sonucu ortaya çıkan bir olguydu. Kırsal bölgelerde konutların kitlesel yıkımını destekleyen bir diğer önemli etken de, toprak sahiplerinin ödediği yoksulluk vergisinin büyük oranda kendi topraklarında yaşayan yoksul sayısına bağlı oluşuydu. Bu nedenle toprak sahipleri, ihtiyaç duymadıkları, ama kırsal alandaki "fazlalık" nüfusa barınak sağlayabilecek evleri kasten yıktırmışlardır. (Ayrıntılar için bkz: Karl Marx, Kapital, 1. Cilt)

6 "The Forces used in Agriculture" başlıklı sunum, 1864'te yaşamını yitiren John Morton'un oğlu John Chalmers Morton tarafından yapılmıştır.

Society of Arts and Trades (Sanat ve Zanaat Derneği) – 1754'te kurulmuş, aydınlanma düşüncesine yakın duran filantrop bir dernekti.

Dostumuz Weston'un görüşüne göre ve fabrika işçilerinin ücretlerindeki eşzamanlı artışla birlikte ele alındığında, 1849 ile 1859 yılları arasında tarımsal ürünlerin fiyatlarında muazzam bir artış olması gerekirdi. Rus Savaşı'na ve 1854'ten 1856'ya dek üst üste görülen kötü hasatlara karşın, İngiltere'nin başlıca tarımsal ürünü olan buğdayın 1838-1848 yılları arasında quarter* başına yaklaşık 3 Sterlin olan ortalama fiyatı, 1849-1859 yılları arasında kalan dönemde yaklaşık 2 Sterlin 10 Şiline düştü. Bu, tarım işçilerinin ücretlerinde %40'a varan ortalama bir artışla eş-zamanlı olarak buğday fiyatlarının %16'yı aşan bir oranda düşmesi demektir. Aynı dönem içinde, bu dönemin sonu ile başını, yani 1859 ile 1849'u karşılaştıracak olursak, resmi rakamlara göre yoksul sayısının 934 bin 419'dan 860 bin 470'e düştüğünü görürüz; aradaki fark 73 bin 949'dur. Bunun çok küçük bir azalma olduğunu ve ileriki yıllarda tamamen eriyip gittiğini kabul ediyorum; ama yine de bir azalmadır.

Denilebilir ki, Tahıl Yasaları'nın[7] yürürlükten kaldırılması sonucu, 1838-1848 dönemi ile karşılaştırıldığında 1849-1859 döneminde yapılan tahıl ithalatı iki katın üzerine çıkmıştır. Peki bunun anlamı nedir? Yurttaş Weston'un bakış açısına göre, ister içeriden gelsin ister dışarıdan, talep artışının sonucu hep aynı olacağından, dış pazarlar üzerindeki bu ani, büyük ve sürekli artan talebin

* Quarter: 28 librelik bir ağırlık ölçüsü.

7 Tahıl Yasalarını yürürlükten kaldıran yasa, 26 Haziran 1846'da İngiltere parlamentosu tarafından kabul edildi. Yurtdışından tahıl ithalatını sınırlandıran veya yasaklayan sözkonusu Tahıl Yasaları, 1815'te İngiltere'de büyük toprak sahiplerinin lehine yürürlüğe konmuştu. 1846'da çıkarılan yasa, serbest ticaret sloganı altında daha ucuz işgücü elde edebilmek için Tahıl Yasalarına karşı mücadele yürüten sanayi burjuvazisinin bir zaferi olmuştur.

tarımsal ürünlerin fiyatını korkunç bir düzeye çıkarması gerekirdi. Oysa gerçekte olan neydi? Hasadın kötü olduğu birkaç yıl dışında, hububat fiyatlarındaki bu yıkıcı düşüş söz konusu dönem boyunca, Fransa'da sürekli bir yakınma konusu oldu; Amerikalılar birçok kez ürünlerinin fazlasını yakmak zorunda kaldılar; ve, Bay Urquhart'a inanacak olursak Rusya, Avrupa pazarlarındaki Yankee rekabeti nedeniyle tarımsal ihracatı sekteye uğradığından Birleşik Devletler'deki iç savaşı körükledi.

Soyut biçimine indirgendiğinde, Yurttaş Weston'un uslamlaması şu sonuca varacaktır: Talepteki her artış, daima, verili bir üretim miktarı temelinde gerçekleşir. Dolayısıyla, *asla talep dilen malların arzını arttıramaz*, yalnızca *bunların parasal fiyatlarını yükseltebilir*. Oysa, en basit bir gözlem bile gösterir ki, artan talep bazı durumlarda, metaların pazar fiyatında hiçbir değişiklik yapmadığı halde, bazı durumlarda da pazar fiyatlarında geçici bir yükselişe neden olur. Bu yükselişe, arzda bir artış ve ardından yine fiyatların başlangıçtaki *düzeylerine*, hatta pek çok durumda daha da *aşağısına* düşüşü eşlik eder. Talepteki artış, ister ücretlerin yükselmesinden ileri gelsin, ister başka bir nedene bağlı olsun, sorunun koşullarında hiçbir değişikliğe yol açmaz. Yurttaş Weston'un bakış açısına göre, bu genel olguyu açıklamak, bir ücret-artışının doğurduğu olağandışı koşullarda meydana gelen olguları açıklamak kadar zordu. Bu nedenle onun savının, bizim ele aldığımız konuyla hiçbir ilişkisi bulunmamaktadır. O, bir talep artışının, eninde sonunda pazar fiyatlarının yükselmesine yol açacağı yerde, arz artışı yaratmasına neden olan yasalar karşısında içine düştüğü çaresizliğin bir ifadesiydi yalnızca.

3. [ÜCRET ve PARA DOLAŞIMI]

Tartışmanın ikinci gününde dostumuz Weston, eski savlarını yeni giysilere büründürdü. Söyledikleri şunlardı: Parasal ücretlerde genel bir yükselişe bağlı olarak, aynı ücretlerin ödenebilmesi için daha fazla paraya gereksinim duyulacaktır. Dolaşımdaki para miktarı *sabit* olduğuna göre, bu sabit dolaşım aracıyla artmış olan parasal ücretleri nasıl ödeyeceksiniz? Başlangıçta güçlük, işçinin parasal ücretinin artmasına karşın, payına düşen meta miktarının sabit olmasından ileri geliyordu; şimdi ise, meta miktarı sabit olmasına karşın, parasal ücretlerin yükselmesinden kaynaklanıyor. İlk dogmasını kaldırıp atarsanız, bunun doğurduğu güçlükler de doğal olarak ortadan kalkacaktır.

Bununla beraber, bu para dolaşımı sorununun, ele aldığımız konu ile kesinlikle bir alakasının bulunmadığını göstereceğim.

Sizin ülkenizde, ödeme mekanizması, Avrupa'nın başka hiçbir ülkesinde olmadığı kadar gelişkindir. Banka sisteminin yaygınlığı ve yoğunluğu sayesinde, aynı değer miktarının dolaşımı ve aynı miktarda, hatta daha fazla işlem hacmi gerçekleştirmek için gerek duyulan para miktarı çok daha azdır. Örneğin, ücretler söz konusu olduğu kadarıyla, İngiliz fabrika işçisi, ücretini haftalık olarak bakkala verir; bakkal bu parayı haftalık olarak bankaya yatırır; banka haftalık olarak fabrika sahibine geri verir, o da bu parayla yine işçilerin ücretini öder ve bu böyle sürüp gider. Bu mekanizma sayesinde, bir işçinin, sözgelimi 52 Sterlin olan yıllık ücreti, her hafta aynı çember üzerinde dolaşıp duran tek bir Sovereign* ile ödenebilir.

* Sovereign: İngiliz altın parası –20 Şilin değerinde.

Bu mekanizma İngiltere'de İskoçya'da olduğu kadar bile gelişkin değildir, ve her yerde eşit derecede gelişmiş değildir; bu nedenle örneğin bazı tarım bölgelerinde, sanayi bölgelerine oranla çok daha küçük bir değer miktarının dolaşımını sağlamak için çok daha fazla dolaşım aracına gerek duyulduğunu görüyoruz.

Kanal'ın karşı yakasına geçerseniz, *parasal ücretlerin* İngiltere'ye göre çok daha düşük olduğunu, ancak Almanya, İtalya, İsviçre ve Fransa'da bu ücretlerin dolaşımının *çok daha büyük bir miktarda dolaşım aracı* ile sağlandığını görürsünüz. Aynı Sovereign, bankerin eline bu kadar çabuk geçmez ya da sanayi kapitalistine bu kadar çabuk geri dönmez; bu nedenle, yılda 52 Sterlinin dolaşımını gerçekleştiren 1 Sovereign yerine, 25 Sterlinlik bir yıllık ücretin dolaşımını sağlamak için belki de 3 Sovereign'e gerek vardır. Dolaysıyla Kıta ülkelerini İngiltere ile karşılaştırdığınızda, düşük parasal ücretlerin dolaşımı için bazen yüksek parasal ücretlere göre çok daha büyük miktarda dolaşım aracına gereksinim gösterebileceğini hemen fark edersiniz; ancak bu, gerçekte, salt teknik bir sorun olup konumuzun tamamen dışındadır.

Bildiğim en kesin hesaplamalara göre, bu ülkede işçi sınıfının yıllık gelirinin 250 milyon Sterlin olduğu söylenebilir. Bu devasa tutar, 3 milyon Sterlin aracılığıyla dolaşır. Ücretlerde %50'lik bir artış olduğunu varsayalım. Bu durumda ücretlerin dolaşımı için 3 yerine 4,5 milyon Sterlin gerekecektir. İşçiler günlük harcamalarının çok önemli bir bölümünü gümüş ve bakır cinsinden, yani altın karşısındaki göreceli değerleri –tahvil edilemez kağıt parada olduğu gibi–, yasa ile keyfi olarak belirlenen madeni sikkeler ile yaptıklarından, parasal ücretlerdeki %50'lik bir artış, en kötü durumda, diyelim ki 1 milyon

tutarında Sovereign'in ek olarak dolaşıma sokulmasını gerektirecektir. Şu anda İngiltere Bankası'nın ya da özel bankaların kasalarında, külçe ya da sikke altın biçiminde atıl bir halde beklemekte olan 1 milyon artık dolaşıma sokulacaktır. Ne var ki, bu 1 milyonun ek olarak basılmasının veya yıpranmasının doğuracağı ufak tefek masraflardan bile kaçınılabilirdi ve eğer dolaşım araçlarına olan ek talep herhangi bir sıkıntıya yol açacak olsaydı gerçekten de kaçınılırdı. Hepinizin bildiği gibi, bu ülkenin dolaşım araçları iki büyük bölüme ayrılır. Çeşitli türden banknotlardan oluşan birinci kısmı, toptancıların kendi aralarındaki alışverişlerde ve tüketicilerin toptancılara yaptıkları büyük ödemelerde kullanılırken, dolaşım araçlarının öteki kısmını oluşturan madeni para, perakende alışverişte kullanılmak üzere dolaşıma girer. Birbirlerinden farklı olmalarına karşın, bu iki dolaşım aracı türünün her biri diğerinin yerini tutar. Böylece altın sikke, 5 Sterlinin altındaki bütün küsuratlı tutarlar, hatta daha büyük ödemeler için bile dolaşıma girer. Eğer yarın 4, 3 ya da 2 Sterlinlik banknotlar piyasaya sürülecek olsa, dolaşımın bu kanallarını dolduran altın hemen piyasadan çekilir ve parasal ücretlerin artışından doğan gereksinmelerin yarattığı kanallara akardı. Böylece %50'lik ücret artışının gerektirdiği ek 1 milyon, fazladan tek bir altın lira eklenmeksizin sağlanmış olurdu. Aynı sonuç, fazladan tek bir banknot eklenmeksizin, Lancashire'da uzun bir süre yapıldığı gibi, senet dolaşımının arttırılmasıyla da elde edilebilirdi.

Ücret oranında genel bir artış, örneğin Yurttaş Weston'un tarım işçilerinin ücretleri için varsaydığı gibi %100'lük bir artış, geçim araçlarının fiyatlarında büyük bir yükselmeye neden olsaydı ve yine onun görüşüne gö-

re, karşılanması olanaksız ek bir para gerektirseydi, o halde *ücretlerdeki genel bir düşüşün* de, aynı ölçekte, fakat ters yönde, aynı sonucu doğurması gerekirdi. Peki, güzel! Hepinizin bildiği gibi, 1858-1860 yılları, pamuklu dokuma sanayisi açısından en gönençli yıllar olmuştur; ve özellikle 1860 yılının bu bakımdan, ticaret tarihinde eşi benzeri görülmemiştir. Dahası, aynı dönemde, sanayinin diğer kolları da en gönençli yıllarını yaşamıştır. Pamuklu dokuma işçileri ile bu işkoluna bağlı bütün öteki işçilerin ücretleri, 1860 yılında, daha önce görülmedik bir düzeye yükselmiştir. Amerika'daki bunalımın patlak vermesiyle, ücretlerin tamamı birdenbire eski tutarlarının dörtte biri oranında düşmüştür. Tersi düşünüldüğünde bu %400'lük bir yükseliş olacaktı. Ücretler 5'ten 20'ye yükseldiğinde, artışın %300 olduğunu söyleriz; yok eğer 20'den 5'e düşerse, düşüşün %75 olduğunu söyleriz; oysa bir durumdaki artış miktarı ile diğer durumdaki düşüş miktarı aynıdır, yani 15 Şilindir. Öyleyse bu, ücret oranında görülmemiş, ani bir değişiklikti ve aynı zamanda, yalnızca doğrudan pamuklu sanayinde çalışan işçileri değil, bu sanayi dalı ile dolaylı bir biçimde bağı bulunanları da katarsak, tarım işçilerinin sayısını yarı yarıya aşan bir işçi kitlesini etkiliyordu. Peki, buğdayın fiyatı düştü mü? Hayır. 1858-1860 arasındaki üç yıl boyunca *quarter* başına yıllık ortalama 47 Şilin 8 peni olan buğday fiyatı, 1861-1863 arasındaki üç yıl içinde yıllık ortalama 55 Şilin 10 Peniye yükseldi. Dolaşım araçlarına gelince, 1860'daki 3 milyon 378 bin 792 Sterline karşılık 1861'de tam tamına 8 milyon 673 bin 232 Sterlin değerinde sikke vardı. Bu demek ki, 1861'de fazladan 5 milyon 295 bin 130 Sterlinlik sikke basıldı. Ne var ki, 1861'de dolaşımdaki banknot miktarının 1860'dakine göre 1 milyon

319 bin 3 Sterlin daha az olduğu doğrudur. Bunu da çıkarırsak, geriye dolaşım aracı olarak, gönençli bir yol olan 1860'la karşılaştırıldığında 1861 yılı için hâlâ 3 milyon 975 bin 440 Sterlin, yani yaklaşık 4 milyon Sterlini bulan bir fazlalık kalıyor geriye. Fakat İngiltere Bankası'nın altın rezervi eş-zamanlı olarak, birebir olmasa da aşağı yukarı aynı oranda azalmıştır.

1862 yılını 1842 ile karşılaştırınız. Dolaşımdaki metaların değer ve miktarlarındaki muazzam artış dışında, İngiltere ve Galler'deki demiryolları için yalnızca hisse senedi, tahvil vb. gibi olağan işlemlere ödenen sermaye tutarı 320 milyon Sterlini buluyordu. Bu, 1842 yılı için akıl almaz bir rakamdı. Buna karşın, 1842 ve 1862'de dolaşımdaki toplam para miktarı neredeyse birbirine eşitti. Üstelik, yalnızca metaların değil, genel olarak bütün parasal işlemlerin muazzam bir değer artışı karşısında, dolaşımdaki paranın, giderek azalma yönünde bir eğiliminin olduğunu göreceksiniz. Dostumuz Weston'un bakış açısına göre bu, çözümü olmayan bir muammadır.

Sorunu biraz daha derinlemesine ele almış olsaydı, ücretlerin tamamen dışında, hatta ücretlerin sabit olduğu varsayılsa bile, dolaşıma sokulacak metaların değeri ve miktarı ile genel olarak ödemelerde kullanılacak parasal işlemlerin tutarının günden güne değiştiğini; dolaşıma sürülen banknot miktarının günden güne değiştiğini; işin içine para katılmaksızın senetler, çekler, açık hesaplar, kliring şubeleri* aracılığıyla gerçekleştirilen ödemeler tutarının günden güne değiştiğini; madeni paraya fiilen gereksinim duyulduğu ölçüde, dolaşımdaki sikkeler ile banka kasalarında atıl bir halde bekleyen ya da rezerv duru-

* Kliring şubesi (clearing house): Bankaların çeklerini değiş-tokuş ettikleri, hesaplarını mahsup ettikleri yer.

munda tutulan sikkeler ve külçeler arasındaki oranın günden güne değiştiğini; ulusal dolaşımın emdiği para olarak basılmamış külçe halinde değerli maden miktarı ile uluslararası dolaşım için yurtdışına gönderilen külçe miktarının günden güne değiştiğini görecekti. Dolaşımdaki paranın sabit olduğu biçimindeki bu dogmasının, gün be gün yaşanan hareketlilikle hiç de bağdaşmayan çok büyük bir yanılgı olduğunu görecekti. O zaman, para dolaşımı yasaları konusundaki yanlış anlayışını ücretlerin yükselmesine karşı bir sava dönüştürmek yerine, para dolaşımının, kendini sürekli değişen koşullara uyarlayabilmesini sağlayan yasalarını incelerdi.

4. [ARZ ve TALEP]

Dostumuz Weston, "repetitio est mater studiorum", yani, yineleme incelemenin anasıdır diyen Latin atasözünü benimsiyor olmalı ki, başlangıçta öne sürmüş olduğu dogmayı –ücretlerin iyileştirilmesi nedeniyle dolaşımdaki paranın daralmasının sermayede bir azalmaya yol açacağı vb. dogmasını– yeni bir görünüm altında yineliyor. Hazır, onun para dolaşımı konusundaki saplantısını halletmişken, hayali dolaşım aksaklıklarından doğduğunu sandığı hayali sonuçları dikkate almayı tamamen gereksiz buluyorum. Bu nedenle, artık, çeşitli görünümler altında defalarca yinelense de hep *bir ve aynı* kalan *dogmasını, en yalın teorik ifadesine* indirgemek istiyorum.

Konuyu nasıl da eleştirel olmayan bir tarzda ele aldığını, tek bir saptama açıkça gösteriyor. O, bir ücret artışına, ya da böyle bir artış sonucunda ortaya çıkan yüksek ücretlere karşı çıkıyor. Şimdi ona soruyorum: Yüksek ücret nedir, düşük ücret nedir? Neden, örneğin haftada 5

Şilin düşük de haftada 20 Şilin yüksek bir ücret anlamına gelir? Eğer 20 Şilinle karşılaştırıldığında 5 Şilin düşük bir ücretse, 200 Şilinle karşılaştırıldığında 20 Şilin çok daha düşüktür. Termometre üzerine konferans veren bir kimse işe yüksek dereceler ve düşük dereceler hakkında nutuk çekmekle başlarsa, kesinlikle bir bilgi vermiş olmayacaktır. Öncelikle bana, donma ve kaynama noktalarının neye göre belirlendiğini ve bu standart noktaların satıcıların veya termometre üreticilerinin keyiflerince değil, doğa yasalarınca, nasıl saptandığını açıklaması gerekir. Yurttaş Weston, ücret ve kârla ilgili olarak böylesi standart noktaları ekonomik yasalardan çıkarsamayı ihmal ettiği gibi, bunları araştırma gereğini bile duymamıştır. Halk dilindeki düşük ve yüksek terimlerini sabit anlamlar taşıyan şeyler gibi kabul etmiştir. Oysa açıktır ki, ücretler ancak, ücretlerin büyüklüğünü ölçmeye yarayan bir standartla kıyaslandıklarında yüksek ya da düşük olarak adlandırılabilir.

Neden belli bir emek miktarı karşılığında belli miktarda para ödendiğini, bana açıklayamayacaktır. Eğer bana, bunun, "arz talep yasasınca belirlendiği" yanıtını verecek olursa, ben de ona öncelikle, arz ve talebin kendisinin hangi yasa tarafından belirlendiğini sorarım. Bu yanıt da onu anında açmaza düşürecekti. Emek arzı ile talebi arasındaki ilişki, sürekli olarak değişime uğrar ve bununla birlikte emeğin pazar fiyatları da değişir. Talep arzı aşarsa ücretler yükselir; arz talebi aşarsa da ücretler düşer; ne var ki bu koşullar altında, arz ile talebin gerçek durumunu, örneğin bir grevle ya da bir başka yöntemle meydana çıkarmak zorunda kalınabilir. Fakat, arz ve talebi, ücretleri düzenleyen bir yasa olarak kabul ediyorsanız eğer, ücretlerin yükselmesine karşı çıkmanız çocukça olduğu

kadar yararsızdır da; çünkü, dayanak aldığınız bu üst yasaya göre, ücretlerde dönemsel bir yükseliş, en az dönemsel bir düşüş kadar zorunlu ve uygundur. Yok eğer arz ve talebi ücretleri düzenleyen yasa olarak *görmüyorsanız*, soruyu bir kez daha yinelemem gerekir: Neden, belli bir emek miktarı karşılığında belli bir para ödenir?

Ama gelin sorunu daha kapsamlı bir biçimde ele alalım: Emeğin ya da başka herhangi bir metanın değerinin son tahlilde arz ve talep tarafından belirlendiğini düşünseydiniz, son derece yanılmış olurdunuz. Arz ve talep, pazar fiyatlarındaki geçici *dalgalanmalardan* başka hiçbir şeyi düzenlemez. Bunlar size, yalnızca, bir metanın pazar fiyatının neden *değerinin* üzerine çıktığını veya altına düştüğünü açıklar; ama bu *değerin* kendisini asla açıklamaz. Arz ve talebin birbirini dengelediğini, ya da iktisatçıların dediği gibi, birbirlerini karşıladıklarını varsayalım. Bu iki karşıt güç eşitlendiğinde birbirini etkisiz hale getirirler ve şu ya da bu doğrultuda işlemez olurlar. Arz ve talebin birbirini dengelediği ve dolayısıyla işlevsiz kıldığı anda, bir metanın *pazar fiyatı* o metanın kendi *gerçek değeri* ile, yani onun pazar fiyatının etrafında dalgalandığı standart fiyat ile çakışır. Bundan dolayı, bu *değerin* niteliğini incelerken, arz ve talebin pazar fiyatı üzerindeki geçici etkileri ile hiç mi hiç işimiz olmaz. Aynı şey, ücretler ve diğer bütün metaların fiyatları için de geçerlidir.

5. [ÜCRETLER ve FİYATLAR]

En yalın teorik ifadesine indirgendiğinde, dostumuzun bütün savları, şu tek bir dogmaya dönüşür: *"Meta fiyatları, ücretler tarafından belirlenir ya da düzenlenir."*

Bu modası geçmiş ve çürütülmüş yanılgıya karşı pratik gözlemin tanıklığına başvurabilirdim. Emeklerine, göreli olarak yüksek fiyat biçilen İngiliz fabrika işçilerinin, madencilerin, tersane işçilerinin vb. ürettikleri ürünlerin ucuzluğu ile diğer bütün ulusları alt ettiklerini; oysa emeklerine göreceli olarak düşük fiyat biçilen İngiliz tarım işçilerinin ürettikleri ürünlerin pahalılığı nedeniyle, diğer bütün uluslarca alt edildiğini söyleyebilirdim. Aynı ülkedeki bir ürünü bir başkasıyla, ya da farklı ülkelerdeki aynı türden metaları birbirleriyle karşılaştırarak –gerçek olmaktan çok görünürdeki bazı istisnalar dışında– ortalama olarak, yüksek fiyatlı emeğin düşük fiyatlı metalar, düşük fiyatlı emeğin ise yüksek fiyatlı metalar ürettiğini gösterebilirdim. Kuşkusuz bu, bir durumda emeğin yüksek fiyatının, ve diğer durumda emeğin düşük fiyatının, birbirine taban tabana karşıt olan bu sonuçların nedenleri olduğunu kanıtlamaz; ama her hâlükârda, meta fiyatlarının emeğin fiyatları tarafından belirlenmediğini kanıtlar. Ancak, bu ampirik yöntemi kullanmamıza hiç gerek yok.

Belki de, Yurttaş Weston'un, "*Meta fiyatları ücretler tarafından belirlenir ya da düzenlenir*" biçimindeki dogmayı öne sürdüğü yadsınabilir. Gerçekten de, o, bunu hiçbir zaman formüle etmedi. O daha çok, kâr ile rantın da meta fiyatını oluşturan unsurlar arasında bulunduğunu, çünkü yalnızca işçinin ücretinin değil, kapitalistin kârı ile toprak sahibinin rantının da meta fiyatı ile ödenmesi gerektiğini söylemiştir. Peki ama, onun görüşüne göre, fiyat nasıl oluşmaktadır? Önce ücretlerle. Ardından, bu fiyata kapitalist hesabına bir yüzde ve toprak sahibinin hesabına başka bir yüzde eklenir. Bir metanın üretiminde kullanılan emeğin ücretinin on olduğunu

varsayalım. Eğer kâr oranı %100 ise, kapitalist ödenen ücretin üzerine 10 daha ekleyecektir. Rantın ücrete oranının da %100 olduğunu kabul edelim, bu durumda bir 10 daha eklenecek ve metanın toplam fiyatı 30 olacaktır. Ama böylesi bir fiyat belirlemesi, fiyatın ücretle belirlenmesinden başka bir şey değildir. Yukarıdaki örnekte, eğer ücret 20'ye yükselecek olursa, meta fiyatı da 60'a yükselecekti vb. Bu nedenle, ücretlerin fiyatları düzenlediği dogmasını savunan bütün politik ekonomi yazarları, kâr ile rantı *ücretin üzerine eklenen basit yüzdeler* olarak ele alarak bu dogmayı kanıtlamaya çalışmışlardır. Kuşkusuz, hiçbirisi, söz konusu yüzdelerin sınırlarını herhangi bir ekonomik yasayla ilişkilendirmeyi başaramamıştır. Tersine, kârın gelenekle, alışkanlıkla, kapitalistin iradesiyle ya da aynı ölçüde keyfi ve açıklanması olanaksız bir yöntemle belirlendiğine inandıkları görülüyor. Eğer kârın kapitalistler arasındaki rekabet tarafından belirlendiğini öne sürerlerse, hiçbir şey söylemiş olmazlar. Değişik üretim alanlarındaki farklı kâr oranlarının eşitlenmesini ya da bunları ortalama bir düzeye inmesini sağlayan şüphesiz bu rekabettir, ama asla bu düzeyin kendisini veya genel kâr oranını belirleyemez.

Meta fiyatlarının ücretler tarafından belirlendiği söylendiğinde kastedilen nedir? Ücret, emeğin fiyatı için kullanılan yalnızca başka bir isim olduğuna göre, kastedilen, meta fiyatlarının emeğin fiyatı tarafından düzenlendiğidir. "*Fiyat*", değişim değeri olduğundan –değerden söz ederken daima değişim değeri söz konusudur–, yani *para olarak ifade edilen* değişim *değeri* olduğundan, bu önerme şuna çıkar: "*Metaların değeri, emeğin değeri ile belirlenir*" ya da "*emeğin değeri, değerin genel ölçütüdür.*"

Peki öyleyse *"emeğin değeri"*nin kendisi nasıl belirlenir? İşte burada çakılıp kalıyoruz. Kuşkusuz, mantıklı bir uslamlama yapmaya çalıştığımızda çakılıp kalıyoruz yalnızca. Oysa bu doktrinin savunucuları, mantıksal kaygıları kestirip atıyorlar. Dostumuz Weston'u ele alalım örneğin. Önce bizlere, ücretlerin meta fiyatlarını düzenlediğini ve dolayısıyla ücretler yükseldiğinde fiyatların da yükselmek zorunda olduğunu söylüyor. Ardından bir u-dönüşü yaparak, ücretlerin yükselmesinin hiçbir işe yaramayacağını, çünkü meta fiyatlarının da yükselmiş olacağını ve ücretlerin aslında, karşılığında harcanmış oldukları metaların fiyatları ile ölçüldüğünü göstermeye çalışıyor. Demek ki, metaların değerinin emeğin değeri ile belirlendiğini söyleyerek işe başlıyor ve emeğin değerinin metaların değeri ile belirlendiğini söyleyerek konuyu kapatıyoruz. Böylece, kısır bir döngü içerisinde, hiçbir sonuca varamadan dönüp duruyoruz.

Özetle, bir metanın değeri, sözgelimi emeğin, buğdayın veya başka herhangi bir metanın değerini, değerin genel ölçüsü ve düzenleyicisi yapmakla, sorunu yalnızca bir başka yere kaydırmış olduğumuz açıktır; çünkü bir değeri, yine kendisinin de belirlenmeye ihtiyacı olan bir başka değerle belirlemiş oluyoruz.

En soyut biçimiyle ifade edildiğinde, "ücretler meta fiyatlarını belirler" dogması şuna varır: "Değer değerle belirlenir." Bu anlamsız yineleme de, gerçekte değer konusunda hiçbir şey bilmediğimiz anlamına gelir. Bu öncül kabul edildiğinde, politik ekonominin genel yasaları hakkındaki bütün uslamlamalar, boş bir gevezelik halini alır. Onun içindir ki, Ricardo'nun en büyük hizmeti, 1877'de yayımlanan *"On The Principles of Political Economy"* [Politik Ekonominin İlkeleri] adlı yapıtında, yaygın ola-

rak benimsenen, yinelene yinelene aşınmış eski "ücretler fiyatları belirler" safsatasını yerle bir etmesiydi. Bu öyle bir safsataydı ki, Adam Smith ve onun Fransız öncelleri, kendi araştırmalarının gerçekten bilimsel olan bölümlerinde onu reddetseler de, daha yüzeysel ve genele hitap eden bölümlerinde yeniden öne sürmekten de geri durmamışlardı.

6. [DEĞER ve EMEK]

Yurttaşlar, artık, sorunun gerçek gelişimini ele alınam gereken noktaya gelmiş bulunuyoruz. Bunu, çok doyurucu bir biçimde yapacağıma söz veremem; çünkü bunu yapabilmek için bütün bir politik ekonomi alanını her yönüyle ele alınam gerekir. Fransızların dediği gibi, "effleur la question"; yani, yalnızca belli başlı noktalara değinebilirim. Sormamız gereken ilk soru şudur: Bir metanın *değeri* nedir? Nasıl belirlenir?

İlk bakışta, bir metanın değeri, tamamen *göreceli* ve bir metayı diğer bütün metalarla ilişkisi içinde ele almaksızın saptanamayacak bir şey olarak görünür. Gerçekten de, değerden, bir metanın değişim değerinden söz ederken, bu metanın diğer bütün metalar ile değişilirken aldığı orantısal nicelikleri kastederiz. Ama bu durumda şu soru ortaya çıkacaktır: Metaların birbirleriyle değişildiği bu orantılar nasıl düzenlenir?

Bu orantıların alabildiğine çeşitli olduğunu deneyimlerimizden biliyoruz. Tek bir metayı, örneğin buğdayı ele aldığımızda, bir quarter buğdayın, sayısız diyebileceğimiz değişik orantılar içinde farklı metalarla değişildiğini görürüz. Yine de, ister altın, ister ipek, ister başka bir meta cinsinden ifade edilsin, *değeri daima aynı kaldığı-*

na göre, çeşitli mallarla olan *bu farklı değişim orantılarından* apayrı ve bağımsız bir şey olması gerekir. Çeşitli metalarla olan bu çeşitli eşitlemelerin çok farklı bir biçimde ifade edilebilmesi gerekir.

Kaldı ki, bir quarter buğdayın belli bir orantıya göre demirle değişildiğini ya da bir quarter buğdayın değerinin belli miktarda demirle ifade edildiğini söylersem, buğdayın değeri ile onun demir biçimindeki eşdeğerinin ne buğday ne de demir olan *herhangi bir üçüncü* şeye eşit olduğunu söylemiş olurum; çünkü, bunların farklı biçimler altında aynı büyüklüğü ifade ettiklerini varsayıyorumdur. Bu nedenle, bunların her biri, buğday ve demir, diğerinden bağımsız olarak, her ikisinin ortak ölçüsü olan o üçüncü şeye indirgenebilir olmalıdır.

Bu noktayı aydınlatmak için, çok basit bir geometrik örneğe başvuracağım. Olası her biçim ve büyüklükteki üçgenlerin alanlarını karşılaştırırken, ya da üçgenleri dörtgenler veya başka benzer düz çizgili şekillerle karşılaştırırken ne yapıyoruz? Herhangi bir üçgenin alanını, görülebilir biçiminden tamamen farklı bir ifadeye indirgiyoruz. Üçgenin alanının, doğası gereği, tabanı ile yüksekliğinin çarpımının yarısına eşit olduğunu keşfettikten sonra, her türlü üçgenin ve diğer bütün düz çizgili şekillerin farklı değerlerini birbirleri ile karşılaştırabiliriz; çünkü bunların hepsi de belli sayıda üçgenlere bölünebilirler.

Metaların değerlerini bulmak için de aynı yöntemi izlemek gerekir. Bütün metaları, hepsi için ortak olan bir ifadeye indirgeyebilmeli; ve onları yalnızca, içerdikleri o özdeş ölçünün oranlarına göre birbirlerinden ayırt edebilmeliyiz.

Metaların *değişim değerleri*, onların *toplumsal işlevle-*

rinden başka bir şey olmadığından ve *doğal* nitelikleri ile bir ilişkisi bulunmadığından; öncelikle şu soruyu sormamız gerekir: Tüm metaların ortak *toplumsal tözü* nedir? *Emektir*. Bir metayı üretmek için belli bir miktar emeğin ona katılması ya da harcanması gerekir. Dikkat ederseniz, yalnızca *emek* değil, *toplumsal emek* diyorum. Doğrudan doğruya kendi kullanımı, kendi tüketimi için bir nesne üreten bir kişi, bir *ürün* meydana getirmiştir, ama bir *meta* değil. Kendi kendine yeten bir üretici olarak toplumla bir ilişkisi yoktur. Ama, bir *meta* üretmek için, insanın yalnızca herhangi *toplumsal* bir gereksinmeyi karşılayacak bir nesne üretmesi yetmez; o kimsenin emeğinin kendisi de, toplum tarafından harcanan toplam emeğin bir öğesini ve parçasını oluşturması gerekir. Onun emeği de *toplum içindeki işbölümüne tabi* olmalı. Öteki işbölümleri olmaksızın bu emek bir hiçtir ve kendisi de öteki işbölümlerini *tamamlamak* üzere gereklidir.

Metaları değer olarak düşündüğümüzde, onları yalnızca ve yalnızca *somutlanmış*, sabitlenmiş ya da isterseniz *billurlaşmış toplumsal emek* olarak görürüz. Bu bakımdan metalar, yalnızca temsil ettikleri emeğin niceliğine göre birbirlerinden ayırt edilebilirler; örneğin ipek bir mendil için tuğlaya göre daha büyük miktarda emek harcanmış olabilir. Peki ama, *emeğin niceliğini* nasıl ölçecegiz? Harcanan *emek-zamanı* ile; işçinin kaç saat, kaç gün vs. çalıştığını ölçerek. Bu ölçüyü kullanmak için, elbette, her türlü emek, birim olarak kabul edilecek ortalama ya da basit emeğe indirgenir.

Böylece şu sonuca ulaşmış oluyoruz: Metanın bir *değeri* vardır, çünkü o *billurlaşmış toplumsal emektir*. Değerinin *büyüklüğü* veya diğer bir deyişle *göreceli* değeri, içerdiği toplumsal tözün az ya da çok oluşuna, yani üre-

timi için gerekli emek miktarının göreceli büyüklüğüne bağlıdır. Bu nedenle, *metaların göreceli değerleri*, onlar için *harcanan, her birinde somutlanan ve sabitlenen emeğin göreceli niceliği veya miktarı ile belirlenir. Aynı emek-zamanı* içinde üretilebilen *bağlaşık* meta miktarları *eşittir*. Ya da, bir metada sabitlenen emeğin niceliği diğer metada sabitlenen emeğin niceliğine göre neyse, o metanın değeri de diğer metanın değerine göre odur.

Sanırım pek çoğunuz bana şu soruyu soracaksınız: Metaların değerlerinin *ücret* tarafından belirlenmesi ile, onların üretimleri için gerekli *emeğin göreceli niceliği* tarafından belirlenmesi arasında gerçekten de bu kadar büyük bir fark, ya da herhangi bir fark var mıdır? Ancak, emeğin *karşılığı* ile emeğin *niceliğinin* tamamen farklı şeyler olduğunu bilmeniz gerekir. Örneğin, bir quarter buğday ile bir ons altında *eşit emek niceliklerinin* sabitlenmiş olduğunu varsayalım. Bu örneği vermemin nedeni, emeğin gerçek niteliğine değinen ilk kişilerden olan *Benjamin Franklin*'in, 1729'da* yayınlanan *A Modest Inquiry into the Nature and Necessity of Paper Currency* (Dolaşımdaki Kağıt Paranın Gerekliliği ve Niteliği Üzerine Alçakgönüllü Bir İnceleme) başlıklı yapıtında aynı örneği kullanmış olmasıdır. Evet. Demek ki şimdi biz, bir quarter buğday ile bir ons altının *eşit değerler*, diğer bir deyişle *eşdeğerler* olduğunu varsayıyoruz; çünkü her ikisi de *eşit miktarda ortalama emeğin billurlaşmasıdır*; şu kadar günlük ya da şu kadar haftalık emek bunlarda sabitlenmiştir. Altın ile hububatın göreceli değerlerini bu şekilde belirlerken, tarım işçileriyle madencilerin ücretlerinden söz ediyor muyuz? Hayır. Buna en ufak bir değinmede bile bulunmuyoruz. Onların günlük ya da haftalık

* El Yazmasında bu tarih yanlışlıkla 1721 olarak yazılmıştır.

emeklerinin nasıl ödendiğini, hatta ücretli emek kullanılıp kullanılmadığını tamamen *belirsiz* bırakıyoruz. Ücretli emek kullanılsaydı bile, ücretler hiç de eşit olmayabilirdi. Bir quarter buğdayda emeği somutlanan işçinin eline iki kile* buğday geçerken, madende çalışan işçi bir ons altının yarısını alıyor olabilirdi. Ya da, bu işçilerin ücretlerinin eşit olduğunu varsayarsak, ücretleri, ürettikleri metaların değerinden olası her oranda sapma gösterebilir. Bir quarter buğdayın ya da bir ons altının üçte birine, dörtte birine, beşte birine veya başka herhangi bir oranına denk gelebilir. *Ücretleri*, hiç kuşkusuz, ürettikleri metaların değerini *aşamaz,* bu değerden *büyük* olamaz; bununla birlikte, akla gelebilecek her ölçüde *daha az* olabilir. *Ücretleri* ürünlerin *değerleriyle sınırlı olacaktır*, ama *ürünlerinin değerleri* ücretleriyle sınırlı olmayacaktır. Her şeyden önemlisi de, değerler, örneğin altın ile tahılın göreli değerleri, kullanılan emeğin değeri, yani, *ücretler* hiç hesaba katılmadan saptanacaktır. Dolaysıyla, metaların değerlerinin, *onlarda sabitlenen göreceli emek miktarına* göre belirlenmesi, metaların değerlerinin emeğin değeri veya *ücretle* belirlenmesi biçimindeki totolojik yöntemden tamamen farklı bir şeydir. Bu nokta, incelememiz ilerledikçe daha da açıklığa kavuşacaktır.

Bir metanın değişim değerini hesaplarken, o metaya *en son* kullanılan emek miktarına, hammaddesinin elde edilmesi için *daha önce* kullanılmış olan emek miktarı ile bu emeğe yardımcı olan alet, aygıt, makine ve binalar için harcanan emeği de eklememiz gerekir. Örneğin, belli miktarda pamuk ipliğinin değeri, eğirme süreci boyunca pamuğa eklenmiş olan billurlaşmış emek miktarı ile; pa-

* Kile: Özellikle tahıl ölçmekte kullanılan yaklaşık 36,5 dm3'lük bir hacim ölçüsü.

muğun kendisinde daha önce somutlanmış olan emek miktarı; kömürde, yağda ve kullanılan öteki yardımcı maddelerde kullanılmış somutlanmış olan emek miktarı; buharlı makinelerde, iğlerde, fabrika binasında vb. sabitlenmiş olan emek miktarıdır. Aletler, makineler, binalar gibi sözcüğün gerçek anlamıyla üretim araçları, yinelenen üretim süreci boyunca uzun ya da kısa sürelerde, tekrar tekrar kullanılırlar. Eğer bunlar, hammaddeler gibi, bir seferde kullanılıp tüketilirlerse, bütün değerleri, olduğu gibi, üretimine yardımcı oldukları metaya aktarılmış olurdu. Yok eğer, örneğin iğ gibi, birden değil de yavaş yavaş kullanılıp tüketiliyorsa, bunların ortalama ömrü ve belli bir süredeki –sözgelimi bir gündeki– yıpranma payı üzerinden ortalama bir hesap yapılır. Böylece, iğden bir günde dokunan ipliğe ne kadar değer aktarıldığını ve dolayısıyla örneğin bir Pound iplikte somutlanmış olan toplam emek miktarının ne kadarlık kısmının daha önce iğde somutlanmış emek miktarından geldiği hesaplanır. Burada ele aldığımız konu açısından, bu nokta üzerinde daha fazla durmaya gerek yoktur.

Bir metanın değeri, o metanın *üretimi için harcanan emek miktarı* ile belirleniyorsa, bu durumda bir kimse ne kadar tembel veya beceriksizse, metanın üretimi için gereken zaman bir o kadar fazla olacağından, onun ürettiği metanın da o derece değerli olacağı sanılabilir. Ne var ki, bu, talihsiz bir yanılgı olurdu. Benim "*toplumsal emek*" sözünü kullandığımı anımsayacaksınız. Bu "*toplumsal*" nitelemesi, pek çok etmeni içerir. Bir metanın değeri, o metanın üretimi için harcanan ya da o metada billurlaşmış olan *emek miktarı* ile belirlenir –derken, verili bir toplumsal durumda, belli ortalama toplumsal üretim koşulları altında, verili bir ortalama toplumsal yoğunluk-

ta ve kullanılan emeğin belli bir ortalama beceri düzeyine sahip olduğu bir yerde, o metanın üretimi için gerekli *emek miktarını* kastediyoruz. İngiltere'de buharlı dokuma tezgâhı, el tezgâhı ile rekabete başladığında, belli bir iplik miktarını bir yarda pamuklu beze ya da kumaşa dönüştürmek için, eskiden harcanan emek-zamanının ancak yarısı gerekli olmuştur. Zavallı el tezgâhı dokumacısı, eskiden 9 veya 10 saat çalışırken, şimdi artık günde 17 veya 18 saat çalışıyordu. Ne var ki, 20 saatlik emeğinin ürünü, artık, 10 saatlik toplumsal emekten, ya da belli miktarda ipliği dokunmuş nesnelere dönüştürmek için toplumsal bakımdan gerekli 10 saatlik emekten fazlasını ifade etmiyordu. Bu nedenle, 20 saatlik ürünü, önceki 10 saatlik ürününden daha fazla değer taşımıyordu.

Demek ki, metada somutlanmış olan toplumsal bakımdan gerekli emek miktarı onun değişim değerini düzenliyor ise, bir metanın üretimi için gereken emek miktarındaki her artış onun değerini artıracak, aynı şekilde her azalma da onun değerini düşürecektir.

Eğer, söz konusu metaların üretimi için gerekli emek miktarı aynı kalsaydı, onların göreceli değerleri de aynı kalırdı. Ne var ki durum hiç de öyle değildir. Bir metanın üretimi için gerekli emek miktarı, emeğin üretken güçlerindeki değişikliklerle birlikte sürekli olarak değişir. Emeğin üretken gücü arttıkça, verili bir emek zamanı içinde üretilen ürün miktarı da artar; emeğin üretken gücü azaldıkça, aynı sürede üretilen ürün miktarı da azalır. Örneğin, nüfusun artması sonucu verimliliği daha az olan toprakların tarıma açılması gerekebilir; bu durumda, aynı miktarda ürünü elde etmek için daha fazla emek harcanacağından, tarım ürünlerinin değeri de yükselir. Öte yandan, modern üretim araçlarının kullanılmasıyla,

bir tek iplikçi, bir işgününde, eskiden aynı süre içinde çıkrıkla yapabildiğinden binlerce kez daha fazla pamuğu ipliğe dönüştürebilir; böylece, her bir kilo pamuk, öncekine göre binlerce kez daha az eğirme emeği emecek ve dolayısıyla eğirme işi ile her kilo pamuğa katılan değer, öncekine göre binlerce kez daha az olacaktır. İpliğin değeri de buna uygun olarak düşecektir.

Çeşitli halkların çalışmada edindikleri ustalık ve beceri ile sahip oldukları farklı doğal enerji kaynakları bir tarafa bırakıldığında, emeğin üretken güçleri esas olarak şunlara bağlı olacaktır:

İlk olarak; toprağın, madenlerin vb. verimliliği gibi emeğin *doğal* koşullarına.

İkinci olarak; büyük ölçekli üretimden, sermayenin yoğunlaşmasından ve emeğin birleşmesinden, işbölümünün daha da gelişmesinden, makinelerden, gelişmiş yöntemlerden, kimyasal ve diğer doğal yardımcı güçlerden, iletişim ve ulaşım araçları sayesinde zamanın kısalması ve mekânın daralmasından; bilimin doğal güçleri emeğin hizmetine sokmasının ve emeğin toplumsal elbirliğine dayalı karakterinin sağladığı diğer bütün kolaylıklardan ileri gelen, *emeğin toplumsal güçlerinin* sürekli gelişmesine. Emeğin üretken gücü ne kadar büyükse, verili bir miktardaki ürüne harcanan emek de o kadar azdır; yani ürünün değeri de o derece küçüktür. Emeğin üretken gücü ne kadar azsa, aynı miktarda ürüne harcanan emek de o kadar fazladır; yani değeri de o derece büyüktür. Böylece, genel bir yasa olarak şunu ortaya koyabiliriz:

Metaların değerleri, üretimlerinde harcanan emek-zamanı ile doğru orantılı; kullanılan emeğin üretken gücüyle ters orantılıdır.

Buraya dek, yalnızca değerden söz ettim; şimdi de, de-

ğerin büründüğü özel bir biçim olan fiyat hakkında birkaç söz ekleyeceğim.

Fiyat, tek başına ele alındığında, *değerin parasal ifadesinden* başka bir şey değildir. Bu ülkede örneğin, bütün metaların değeri altın-fiyatı ile ifade edilirken, Kıta Avrupa'sında esas olarak gümüş fiyatı ile ifade edilir. Altın ya da gümüşün değeri, diğer bütün metaların değerleri gibi, onları elde etmek için gerekli emek miktarı ile düzenlenir. Ulusal ürününüzün, içinde belli miktarda ulusal emeğinizin billurlaşmış olduğu belli bir miktarını, altın ve gümüş üreticisi ülkelerin, içinde *onların* ulusal emeklerinin belli bir miktarının billurlaşmış olduğu ürünleri ile değiştirirsiniz. Böylece, aslında trampa yoluyla, bütün metaların değerlerini, her biri için harcanan emek miktarını gösteren altın ve gümüş cinsinden ifade etmeyi öğrenirsiniz. *Değerin parasal ifadesine*, ya da aynı anlama gelmek üzere, *değerin fiyata çevrilmesine* biraz daha yakından bakarsanız, bunun, bütün metaların *değerlerine* bağımsız ve türdeş bir biçim verdiğiniz ya da onları *eşit* toplumsal emek *miktarları* olarak ifade ettiğiniz bir süreç olduğunu görürsünüz. Adam Smith, değerin parasal ifadesinden başka bir şey olmadığı ölçüde fiyata, *"doğal fiyat"* derken, Fransız fizyokratları[8] ona *"prix nécessaire"** adını verdiler.

O halde, *değer* ile *pazar fiyatı* ya da *doğal fiyat* ile *pazar fiyatı* arasında nasıl bir ilişki vardır? Hepinizin bildi-

8 Fizyokratlar, 18. yüzyılın ikinci yarısında Fransa'da kurulan burjuva politik ekonomi okulunun temsilcileriydi. Merkantilistlerden farklı olarak artı-değerin kaynağını dolaşımda değil, üretimde görüyorlardı ve böylelikle ekonomik yasaların anlaşılmasına katkıda bulundular. Onların görüşüne göre artı-değer yalnızca tarımda oluştuğundan yalnızca toprak mülkiyetinin vergilendirilmesini önerdiler, devletin ekonomiye müdahalesine karşı çıktılar ve serbest rekabeti esas aldılar.

* Prix nécessaire: "Gerekli" ya da "zorunlu" fiyat.

ği gibi, tek tek üreticiler açısından üretim koşulları ne kadar farklı olsa da, aynı türdeki bütün metaların *pazar fiyatları aynıdır.* Pazar fiyatı, yalnızca pazara belli bir malı belli bir miktarda sunmak için ortalama üretim koşullarında, gerekli *ortalama toplumsal emek miktarını* ifade eder. Bu fiyat, belli türden bir metanın toplamı üzerinden hesaplanır.

Buraya kadar, bir metanın *pazar fiyatı* ile onun *değeri* çakışmaktadır. Öte yandan, değerin ya da başka bir deyişle doğal fiyatın bazen üzerine çıkan, bazen de altına düşen pazar fiyatlarındaki dalgalanmalar, arz ve talepteki dalgalanmalara bağlıdır. Pazar fiyatının değerden gösterdiği sapmalar süreklidir; ancak, *Adam Smith*'in dediği gibi:

"Doğal fiyat, bütün meta fiyatlarının sürekli olarak oraya doğru çekildikleri merkez fiyattır. Çeşitli beklenmedik durumlar, fiyatları, kimi zaman bunun epeyce üzerine çıkarır; kimi zaman da bunun altına inmeye zorlar. Ancak, bu durgunluk ve süreklilik merkezine yerleşip kalmalarını önleyen engeller ne olursa olsun, sürekli oraya doğru yönelirler."[9]

Burada, bu konunun ayrıntılarına giremiyorum. Ancak şunu söylemek yeterli olacaktır: *Eğer* arz ve talep birbirini dengeliyorsa, metaların pazar fiyatları kendi doğal fiyatları, yani, üretilmeleri için gerekli emek-miktarlarına göre belirlenen değerlerine karşılık gelecektir. Fakat, her ne kadar bunu, ancak bir dalgalanmayı başka bir dalgalanmayla, bir artışı bir düşüşle –veya tersi– dengeleyerek yapsalar da, arz ve talep sürekli olarak birbirini dengeleme eğilimi göstermek zorundadır. Eğer, yalnızca günlük

9 Adam Smith, "An inquiry into the nature and causes of the wealth of nations", vol.1, Edinburgh 1814, sf. 93.

dalgalanmaları dikkate almak yerine, örneğin Bay Tooke'un *History of Prices* (Fiyatın Tarihi) adlı yapıtında yaptığı gibi, pazar fiyatlarının hareketini daha uzun dönemler açısından analiz ederseniz, pazar fiyatlarındaki dalgalanmaların, kendi değerlerinden gösterdikleri sapmaların, iniş ve çıkışlarının, birbirlerini dengeleyip etkisizleştirdiklerini görürsünüz; öyle ki, tekellerin etkisi ve burada üzerinde durmadan geçmek zorunda olduğum diğer küçük etkenler bir yana bırakılırsa, her türlü meta ortalama olarak kendi *değeri* ya da doğal fiyatı üzerinden satılır. Pazar fiyatlarındaki dalgalanmaların birbirlerini dengelemeleri için gerekli olan süre, metaların türlerine göre farklılık gösterir; çünkü arzı talebe uydurmak, bir meta türü için diğeri için olduğundan daha kolaydır.

Öyleyse, genel olarak ve daha uzun dönemleri kapsayacak şekilde ele aldığımızda, her tür meta kendi değeri üzerinden satılıyorsa, bireysel kârın değil ama çeşitli sanayi kollarındaki sürekli ve olağan kârların, meta fiyatlarından ya da metaların *değerlerini* aşan fiyatlar üzerinden satılmasından ileri geldiğini varsaymak saçmadır. Genelleştirildiğinde, bu düşüncenin saçmalığı açıkça görülür. Bir kimsenin satıcı olarak sürekli kazandığını, alıcı olarak sürekli kaybetmesi gerekirdi. Satıcı olmadığı halde, alıcı olan ya da üretici olmadığı halde tüketici olan insanların bulunduğunu söylemek soruna bir çözüm getirmez. Bu insanların üreticiye ödediklerini, ilkin hiçbir ödemede bulunmadan onlardan almış olmaları gerekir. Eğer bir kimse önce elinizdeki parayı alıyor ve daha sonra metalarınızı satın alarak bu parayı size geri veriyorsa, metalarınızı aynı adama çok daha pahalıya da satsanız asla zengin olamazsınız. Böylesi bir işlem kaybınızı azaltabilir ama asla bir kâr sağlamaz.

O halde, *kârın genel niteliğini* açıklamak için şu teoremden yola çıkmanız gerekir: Metalar, ortalama olarak, *kendi gerçek değerleri üzerinden satılırlar*; ve *kâr* da *metaların değerleri üzerinden* –yani kendilerinde somutlanmış olan emek miktarıyla orantılı olarak– *satılmasıyla* elde edilir. Kârı bu varsayıma dayanarak açıklayamazsanız, hiçbir biçimde açıklayamazsınız. Bu bir paradoks, günlük gözlemlerimize ters bir şey gibi görünür. Dünyanın güneşin etrafında dönmesi, suyun çok yanıcı iki gazdan oluşması da paradokstur. Şeylerin yalnızca aldatıcı görünümlerini algılayabilen günlük deneyimle yargıya varılırsa, bilimsel gerçek her zaman paradokstur.

7. EMEK-GÜCÜ

Böylesi kabaca bir ele alışın elverdiği kadarıyla, *değerin* niteliğini, *herhangi bir metanın değerinin* niteliğini çözümledikten sonra, şimdi dikkatimizi *emeğin özgül değeri* üzerine çevirmemiz gerekiyor. Burada da, yine, sizleri görünürdeki bir paradoksla şaşırtmak zorundayım. Her gün sattığınız şeyin kendi emeğiniz olduğu, dolayısıyla emeğin de bir fiyatı bulunduğu; ve bir metanın fiyatı da onun değerinin parasal ifadesinden başka bir şey olmadığına göre, *emeğin değeri* diye bir şeyin de kesin olarak varolması gerektiği konusunda hiçbirinizin kuşkusu olmasa gerek. Ne var ki, sözcüğün yaygın olarak kabul edilen anlamıyla, *emeğin değeri* diye bir şey yoktur. Bir metada billurlaşmış emek miktarının o metanın değerini oluşturduğunu görmüştük. Peki şimdi, bu değer anlayışını kullanarak, sözgelimi on saatlik işgününün değerini nasıl tanımlayabiliriz? Bu işgünü ne kadar emeği içermektedir? On saatlik emeği. On saatlik işgününün değe-

ri, on saatlik emeğe, ya da içerdiği emek miktarına eşittir demek bir totoloji, dahası, saçma bir ifade olacaktır. Kuşkusuz, nasıl ki gökcisimlerinin gerçek hareketlerinden bir kez emin olunca, onların görünürdeki yani salt görüngüsel hareketlerini açıklama olanağına kavuşuyorsak, aynı şekilde, "*emeğin değeri*" ifadesinin gerçek ama gizli anlamını bir kez ortaya çıkardığımızda da, değerin bu akla aykırı ve görünürde olanaksız kullanımını da anlamlandırma olanağına kavuşmuş olacağız.

İşçinin sattığı şey, doğrudan doğruya *emeği* değil, kullanım hakkını geçici olarak kapitaliste devrettiği kendi *emek-gücüdür*. Bu o kadar açıktır ki, İngiliz yasalarını pek bilmem ama, bazı Kıta ülkelerinde, bir kimsenin kendi emek-gücünü satabileceği *sürenin üst sınırı* yasalarla belirlenmiştir. Eğer bir kimsenin emek-gücünü sınırsız bir süre için satmasına izin verilseydi, kölelik hemen o anda yeniden kurulmuş olacaktı. Bu satış, örneğin, işçinin bütün ömrü boyunca geçerli olacak şekilde yapılsaydı, hemen o anda işçiyi ömrünün sonuna kadar işvereninin kölesi haline getirmiş olacaktı.

İngiltere'nin en eski iktisatçılarından ve en özgün filozoflarından biri olan *Thomas Hobbes*, *Leviathan* adlı yapıtında, bütün ardıllarının gözden kaçırdığı bu noktaya sezgisel olarak dikkat çekmişti. Şöyle diyordu:

"*Bir insanın değeri* ya da kıymeti, tüm diğer şeylerde olduğu gibi, onun *fiyatıdır*; yani, *gücünü kullanması karşılığında* ona verilen şey kadardır."

Bu temelden hareket edersek, bütün öteki metalar gibi *emeğin değerini* de saptayabiliriz.

Ancak bunu yapmadan önce, bu tuhaf görüngünün nasıl ortaya çıktığını; yani, pazarda toprağı, hammaddeyi, geçim araçlarını, işlenmemiş toprak dışında hepsi de

emeğin ürünü olan tüm bu şeyleri elinde bulunduran bir alıcılar kümesi ile, diğer tarafta, emek-güçlerinden, iş gören kollarından ve beyinlerinden başka satacak hiçbir şeyleri olmayan bir satıcılar kümesinin nasıl bir araya geldiğini sormamız gerekmez mi? Bir grubun kâr etmek ve zenginleşmek için sürekli satın alıyor olmasını, diğer grubun geçimini sağlamak için sürekli satıyor olmasını? Bu sorunun araştırılması, iktisatçıların *"önceki ya da ilkel birikim"* dedikleri ama aslında *ilkel mülksüzleştirme* denilmesi gereken şeyin araştırılmasıdır. Bu sözde *ilkel birikimin*, emekçi ile onun emek araçları arasında *başlangıçta* var olan *birliğin dağılması* ile sonuçlanan bir dizi tarihsel süreçten başka bir anlam taşımadığını görürüz. Ne var ki böylesi bir araştırma, şu anki konumuzun sınırları dışında kalmaktadır. Emekçi ile emek araçları arasındaki bu *ayrılma* bir kez gerçekleşti mi, bu durum, üretim tarzında yeni ve köklü bir devrim onu devirene ve yeni bir tarihsel biçim içerisinde başlangıçtaki birliği yeniden kuruncaya kadar varlığını sürdürecek ve sürekli olarak artan bir ölçekte kendisini yeniden üretecektir.

Peki öyleyse, *emek-gücünün değeri* nedir?

Diğer tüm metaların değeri gibi emek-gücünün değeri de onu üretmek için gerekli emek miktarı ile belirlenir. Bir insanın emek-gücü ancak onun yaşayan bedeninde var olur. Bir insanın gelişip büyümesi ve yaşamını sürdürmesi için, belli miktarda geçim aracı tüketmesi gerekir. Ancak, insan da makine gibi yıpranır ve yerini bir başka insanın alması gerekir. Ayrıca, *kendi* yaşamını sürdürebilmesi için gerekli geçim araçları kütlesinin dışında, emek pazarında kendisinin yerini alacak ve emekçilerin soyunu sürdürecek belli sayıda çocuk yetiştirmek için de bir miktar geçim aracına gereksinimi vardır. Dahası,

emek-gücünü geliştirmesi ve belli bir beceri kazanması için de, ayrıca bir miktar değer daha harcamak zorundadır. Şu anki konumuz bakımından, kişinin gelişimi için gerekli giderlerin önemsiz bir tutar oluşturduğu *ortalama emeği* ele almamız yeterli olacaktır. Yine de, bu fırsattan yararlanarak şunu belirtmek isterim ki, farklı nitelikteki emek-güçlerinin üretim giderleri farklı olduğu gibi, farklı üretim alanlarında kullanılan emek-güçlerinin değerleri de farklı olmak zorundadır. Bu nedenle, *ücretlerde eşitlik* haykırışı bir yanılgıya dayanır; asla yerine getirilemeyecek *saçma* bir taleptir. Bu talebin kaynağı, öncülleri kabul edip sonuçlardan kaçınaya çalışan hatalı ve yüzeysel bir radikalizmdir. Ücret düzeni temelinde, emek-gücünün değeri de tüm diğer metaların değeri gibi saptanır; ve tıpkı farklı türden emek güçlerinin farklı değerlere sahip olmaları ya da bunların üretiminin farklı emek miktarlarını gerektirmesi gibi, emek-güçlerinin emek pazarındaki fiyatları da farklı olmak *zorundadır*. Ücret düzeninin temelleri üzerinde kalınarak, *eşit ya da hatta adil ücret* talebini haykırmak, kölelik düzeninin temelleri üzerinde *özgürlük* istemeye benzer. Sizin neyi haklı ya da adil bulduğunuzun bir önemi yoktur. Sorun, verili bir üretim düzeni içinde neyin zorunlu ve kaçınılmaz olduğudur.

Bütün bu söylenenlerden sonra, *emek-gücünün değerinin* emek-gücünün üretimi, geliştirilmesi bakımı ve sürdürülmesi için gerekli *geçim araçlarının değeri* ile belirlendiği görülecektir.

8. ARTI-DEĞER ÜRETİMİ

Şimdi, bir işçinin ortalama zorunlu günlük gereksinmelerinin üretimi için 6 *saatlik ortalama emek* gerektiği-

ni varsayalım. Ayrıca, 6 saatlik ortalama emeğin de, 3 Şiline eşit bir altın miktarında somutlandığını kabul edelim. Bu durumda, 3 Şilin, bu işçinin *emek-gücünün günlük değer*inin *fiyatı* ya da parasal ifadesi olur. Eğer bu işçi, günde 6 saat çalışırsa, günlük ortalama gereksinmelerini satın almaya ya da bir işçi olarak yaşamını sürdürmeye yetecek bir değer üretmiş olur.

Ne var ki, sözünü ettiğimiz bu adam, ücretli bir emekçidir. Dolayısıyla emek-gücünü bir kapitaliste satmak zorundadır. Emek-gücünü kapitaliste günlük 3 Şiline ya da haftalık 18 Şiline satıyorsa, onun değeri karşılığında satıyor demektir. Onun bir eğirici olduğunu varsayalım. Günde 6 saat çalışırsa, eğirdiği pamuğa günde 3 Şilinlik bir değer katacaktır. Onun pamuğa günlük olarak kattığı bu değer, günlük olarak aldığı ücretin –ya da emek-gücünün fiyatının– tam bir eşdeğeri olacaktır. Ama bu durumda, kapitalistin *eline ne bir artı-değer*, ne de *artı-ürün* geçecektir. İşte can alıcı nokta da burasıdır.

İşçinin emek-gücünü satın alan ve değerini ödeyen kapitalist, böylece, bütün öteki alıcılar gibi, satın aldığı metanın tüketme ya da kullanma hakkını elde etmiş olur. Tıpkı bir makinenin işletilerek tüketilmesi veya kullanılması gibi, bir insanın emek-gücü de o kimse çalıştırılarak tüketilir ya da kullanılır. Dolayısıyla, işçinin emek-gücünün günlük ya da haftalık değerini ödeyen kapitalist, bu emek-gücünü *bütün bir gün* ya da *hafta boyunca* kullanma hakkını elde etmiş olur. İş gününün ya da haftasının kuşkusuz belli sınırları vardır, ama biz bunu ileride daha yakından inceleyeceğiz.

Şu an için dikkatinizi belirleyici bir noktaya çekmek istiyorum.

Emek-gücünün *değeri*, onu sürdürmek ya da yeniden

üretmek için gerekli emek miktarı ile belirlenir; oysa bu emek-gücünün kullanımı yalnızca işçinin etkin enerjisi ve beden gücü ile sınırlıdır. Emek-gücünün günlük ya da haftalık değeri, bu gücün günlük ya da haftalık olarak *işe koşulmasından* tamamen farklı bir şeydir; tıpkı, bir atın gereksindiği besin ile o atın, binicisini taşıyabileceği sürenin birbirinden tamamen farklı şeyler olması gibi. İşçinin emek-gücünün *değerini* sınırlayan emek miktarı, asla, onun emek-gücünün somutlanabileceği emek miktarının sınırını oluşturmaz. Eğirici örneğimizi ele alalım. Gördük ki, emek-gücünü günlük olarak yeniden üretmek için, onun, günde 6 saat çalışarak 3 Şilinlik bir değer üretmesi gerekmektedir. Ne var ki bu, onu, günde 10, 12 ya da daha fazla saat çalışma gücünden yoksun bırakmaz. Oysa kapitalist, eğiricinin emek-gücünün günlük ya da haftalık *değerini* ödemekle bu emek-gücünü *bütün bir gün ya da hafta boyunca* kullanma hakkını elde etmiştir. Öyleyse onu, diyelim ki günde 12 saat çalışmak zorunda bırakacaktır. Böylece işçinin, ücretini, ya da emek-gücünün değerini yerine koymak için çalışması gereken 6 saatin *üzerine*, benim *artı-emek* saatleri olarak adlandıracağım bir 6 saat daha çalışması gerekecektir. Bu artı-emek, kendini, bir *artı-değerde* ve *artı-üründe* somutlayacaktır. Eğiricimiz, örneğin, günlük 6 saatlik emeği ile pamuğa tamı tamına ücretinin eşdeğeri olan 3 Şilinlik bir değer katıyorsa, 12 saatte pamuğa 6 Şilinlik bir değer katacak ve bu *değere orantılı bir iplik fazlası* üretmiş olacaktır. Emek-gücünü kapitaliste sattığı için, yarattığı değerin tamamı veya ürünün hepsi, bir süreliğine onun emek-gücünün sahibi olan kapitaliste aittir. Demek ki kapitalist, 3 Şilin avans vererek 6 Şilinlik bir değer elde etmiş olacaktır; çünkü 6 saatlik bir emeğin billurlaştığı bir değer ödeyerek

karşılığında 12 saatlik emeğin billurlaştığı bir değerin sahibi oluyor. Aynı süreci her gün yinelemekle kapitalist, günde 3 Şilin avans vermiş ve karşılığında 6 Şilini cebe indirmiş olacaktır. Bu 6 Şilinin yarısı yeniden ücretlerin ödenmesinde kullanılacak, kalan yarısı ise, kapitalistin karşılığında hiçbir eşdeğer ödemediği *artı-değeri* oluşturacaktır. İşte, kapitalist üretim tarzı veya ücret sistemi, *sermaye ile emek arasındaki bu değişim türü* üzerine kuruludur ve işçiyi işçi olarak, kapitalisti de kapitalist olarak yeniden üretmek zorundadır.

Artı-değer oranı, diğer bütün koşullar aynı kalmak kaydıyla, işgücünün emek-gücünü yeniden üretmek için gerekli kısmıyla, kapitalist için harcanan *artı-zaman* ya da *artı-emek* arasındaki orana bağlıdır. Dolayısıyla, *işgününün*, işçinin çalışarak yalnızca kendi emek-gücünün değerini yeniden ürettiği, yani ücretinin eşdeğerini yerine koyduğu *zamanın ötesinde ne oranda uzatıldığına* bağlı olacaktır.

9. EMEĞİN DEĞERİ

Şimdi, *"emeğin değeri ya da fiyatı"* deyimine geri dönmemiz gerekiyor.

Bu değerin, gerçekte, emek-gücünün korunup devamının sağlanması için gerekli metaların değeri ile ölçülen emek-gücü değerinden başka bir şey olmadığını gördük. Ama işçi, ücretini, emeğini harcadıktan *sonra* aldığı, ve üstelik kapitaliste verdiği şeyin gerçekte kendi emeği olduğunu bildiği için, emek-gücünün değeri ya da fiyatı ona, ister istemez, bizzat *emeğinin fiyatı ya da değeri* olarak görünür. Eğer işçi 12 saat çalışıyorsa ve emek-gücünün fiyatı, içinde 6 saatlik emeğin somutlandığı 3 Şilin ise, her

ne kadar bu 12 saatlik emek kendisini 6 Şilinlik bir değer içinde somutluyorsa da, işçi, bu 3 Şilini, ister istemez, 12 saatlik emeğin değeri ya da fiyatı olarak kabul eder. Bundan ikili bir sonuç çıkar:

Birincisi; emek-gücünün değeri ya da fiyatı, emeğin kendisinin fiyatı ya da değeri görünümünü almıştır. Oysa sözcüğün kesin anlamıyla ele alındığında, emeğin değeri ya da fiyatı kavramları anlamsız ifadelerdir.

İkincisi; her ne kadar işçinin günlük emeğinin yalnızca bir bölümü *ödenmiş* emek ve diğer bölümü *ödenmemiş* emekten oluşuyor ve *artı-değerin* ya da *kârın* fonunu tam da bu ödenmemiş emek ya da fazla emek oluşturuyorsa da, emeğin tamamı ödenmiş emek gibi görünür.

Bu yanıltıcı görünüm, *ücretli emeği*, emeğin öteki *tarihsel* biçimlerinden ayırır. Ücret sistemi temelinde *ödenmemiş* emek bile *ödenmiş* emek gibi görünmektedir. *Kölelikte* ise, tersine, köle emeğinin ödenmiş kısmı bile ödenmemiş emek gibi görünür. Kölenin çalışabilmesi için kuşkusuz yaşıyor olması gerekir ve işgününün bir kısmı, onun yaşamını sürdürmesi için gereken değerin yerine konulmasına gider. Ancak, köle ile efendisi arasında bir pazarlık yapılmadığı ve her iki taraf arasında alışveriş işlemi söz konusu olmadığından, köle bütün emeğini karşılıksız veriyormuş gibi görünür.

Öte yandan, daha düne kadar bütün Doğu Avrupa'da varlığını sürdürdüğünü söyleyebileceğimiz köylü serfi ele alalım. Diyelim ki bu köylü üç gün kendi tarlasında, ya da kendisine verilen tarlada kendisi için çalışsın; bunu izleyen üç gün ise efendisinin topraklarında zorunlu ve bedava emek harcamış olsun. O halde burada, emeğin ödenmiş ve ödenmemiş kısımları yer ve zaman bakımından gözle görülür bir biçimde ayrılmıştır; ve bizim libe-

raller, bir adamın hiç karşılık ödenmeden çalıştırılması gibi bir akıl almaz düşünce karşısında büyük bir öfkeye kapıldılar.

Oysa, aslında, bir adamın haftanın üç günü kendi tarlasında kendisi için, diğer üç günü ise efendisinin yurtluğunda karşılıksız çalışması ile, bir fabrika ya da atölyede günde 6 saat kendisi, günde 6 saat de işvereni için çalışması arasında bir fark yoktur. Bu ikincisinde, emeğin ödenmiş ve ödenmemiş kısımları ayrılamaz bir biçimde iç içe geçmiş ve bütün bu işlemin doğası, *işin içine giren bir sözleşme* ve hafta sonunda yapılan ücret *ödemesiyle* gözlerden gizleniyor olsa da, sonuç değişmez. Karşılıksız emek, bir durumda gönüllü, ötekinde ise zorunlu olarak harcanmış görünmektedir. Tek fark budur.

Yani, *"emeğin değeri"* ifadesini kullandığım yerde, *"emek-gücünün değeri"* için halk arasında yaygın olarak benimsenen biçimi kullanmış olacağım.

10. KÂR BİR METANIN DEĞERİNE SATILMASIYLA ELDE EDİLİR

Bir saatlik ortalama emeğin 6 Peniye, ya da 12 saatlik ortalama emeğin 6 Şiline eşit bir değerde somutlandığını varsayalım. Ayrıca, emeğin değerinin 3 Şilin ya da 6 saatlik emeğin ürünü olduğunu kabul edelim. Bu durumda, bir metanın üretiminde tüketilen hammadde, makine vb. 24 saatlik ortalama emek içeriyorsa, o metanın değeri 12 Şiline eşit olacaktır. Üstelik, kapitalistin çalıştırdığı işçi, bu üretim araçlarına 12 saatlik emek katıyorsa, bu 12 saatlik emek, 6 Şilinlik ek bir değerde somutlanacaktır. Dolayısıyla, *ürünün toplam değeri* 36 saatlik somutlanmış emeğe karşılık gelecek ve 18 Şiline eşit olacaktır. Ancak

emeğin değeri, ya da işçiye ödenen ücret, yalnızca 3 Şilin olduğundan, kapitalist, işçi tarafından harcanan ve metanın değerinde somutlanan 6 saatlik artı-emek karşılığında işçiye hiçbir eşdeğer ödememiş olacaktır. Böylece kapitalist, bu metayı 18 Şiline satmakla, hiçbir eşdeğer ödemediği 3 Şilinlik bir değer elde etmiş olacaktır. Bu 3 Şilin, kapitalistin cebe indirdiği artı-değeri ya da kârı oluşturur. Dolayısıyla kapitalist, 3 Şilinlik kârı, metayı değerinin *üzerinde* bir fiyata satarak değil, *gerçek değerine* satarak elde etmiş olacaktır.

Bir metanın değeri içerdiği *toplam emek miktarı* ile belirlenir. Ancak, bu emek miktarının bir kısmı, karşılığında ücret biçiminde bir eşdeğerin ödendiği bir değer içinde somutlanırken, bir kısmı ise karşılığında *hiçbir* eşdeğerin ödenmediği bir değer içinde somutlanmıştır. Metanın içerdiği emeğin bir kısmı *ödenmiş* emek, öteki kısmı ise *ödenmemiş* emektir. Dolayısıyla, bir malı *değerine* satmakla, yani onun üretimi için harcanan *toplam emek miktarının* billurlaşması olarak satmakla kapitalist, bu metayı ister istemez bir kârla satmış olur. Bir eşdeğere mal olan şeyi satmakla kalmaz, işçisi için emeğe mal olmuşsa da kendisi için herhangi bir şeye mal olmamış şeyi de satar ayrıca. Bir metanın gerçek maliyeti ile kapitaliste maliyeti iki farklı şeydir.

Bu nedenle, olağan ve ortalama kârların, metaları gerçek değerinin *üzerinde* değil, *gerçek değerlerine* satılmasıyla elde edildiğini bir kez daha yineliyorum.

11. ARTI-DEĞERİN AYRIŞTIĞI FARKLI KISIMLAR

Artı-değere; ya da metanın toplam değeri içinde işçinin *artı-emeğinin*, yani *ödenmemiş emeğinin* somutlandı-

ğı kısma ben, *kâr* adını veriyorum. Bu kârın tamamı sanayi kapitalistinin cebine girmez. Toprak ister tarım, binalar ya da demiryolları, ister başka üretken amaçlar için kullanılsın, toprak tekeli, toprak sahibine, *artı-değerin* bir kısmına *rant* adı altında sahip olma olanağı verir. Öte yandan, *emek araçlarının* mülkiyetini elinde bulundurma olgusu sanayi kapitalistine bir *artı-değer* üretme, ya da aynı anlama gelmek üzere, *ödenmemiş emeğin belli bir kısmına el koyma* olanağı verdiği gibi, aynı olgu, emek araçlarını bütünüyle ya da kısmen sanayi kapitalistine ödünç veren emek araçları sahibine de –tek kelimeyle söyleyecek olursak *tefeci-kapitaliste* de– *faiz* adı altında bu artı-değerin bir kısmı üzerinde hak iddia etme olanağı verir. Böylece sanayi kapitalistine, bu kimliğiyle, yalnızca *sanayi* ya da *ticari kâr* denilen kısım kalır.

Toplam artı-değer miktarının, bu üç kategoriye dahil olan insanlar arasında paylaştırılmasının hangi yasaya göre düzenlendiği sorunu konumuzun tamamen dışındadır. Bununla birlikte, buraya kadar söylediklerimizden çıkan sonuç şudur:

Rant, faiz ve sanayi kârı, metanın artı-değerinin, ya da *içerdiği ödenmemiş emeğin farklı kısımlarına verilen adlardan* başka bir şey değildir; *bunların hepsi de bu kaynaktan, yalnızca ve yalnızca bu kaynaktan elde edilmişlerdir*. Bunlar, ne toprak olarak *topraktan*, ne de sermaye olarak *sermayeden* elde edilir; fakat toprak ve sermaye, sanayi kapitalistinin işçinin elinden çekip aldığı artı-değerden paylarına düşeni alma olanağı sağlar. İşçinin kendisi açısından, kendi artı-emeğinin ya da ödenmemiş emeğinin sonucu olan bu artı-değerin tümüyle sanayi kapitalistinin cebine mi gireceğinin, yoksa sanayi kapitalistinin üçüncü kişilere bu artı-değerden pay vermek zorun-

da mı kalacağı tali bir önem taşır. Sanayi kapitalistinin yalnızca kendi sermayesini kullandığını ve kendi toprağının sahibi olduğunu varsayalım; bu durumda, artı-değerin tamamı onun cebine girecektir.

En sonunda, kendisi için alıkoyabileceği pay ne olursa olsun, bu artı-değeri işçiden doğrudan sızdıran sanayi kapitalistidir. Bu nedenle, bütün bir ücret düzeni ve bugünkü üretim sistemi, sanayi kapitalisti ile ücretli işçi arasındaki bu ilişkiye dayanır. Dolayısıyla, tartışmamıza katılan bazı yurttaşlar, verili koşullar altında fiyatlardaki bir yükselmenin sanayi kapitalistini, toprak sahibini ve tefeci kapitalisti –isterseniz vergi tahsildarlarını da bunlara ekleyebilirsiniz– çok farklı oranlarda etkileyebileceğini dile getirmekte haklı olmalarına karşın, sorunları geçiştirmeye çalışmakla ve sanayi kapitalisti ile işçi arasındaki bu temel ilişkiyi ikincil bir sorun gibi ele almakla yanılıyorlardı.

Şimdiye dek söylenenlerden bir başka sonuç daha çıkıyor.

Metanın, yalnızca hammaddelerin, makinelerin, kısacası tüketilen üretim araçlarının değerini temsil eden bölümü, *hiçbir gelir* oluşturmayıp, yalnızca *sermayenin* yerine geçer. Ama bunun dışında, metanın değerinin, *gelir oluşturan* ya da ücret, kâr, rant, faiz biçiminde harcanan öteki kısmının ücretin, rantın, kârın vb. değeri tarafından *meydana getirildiği* doğru değildir. Şimdilik, ücretleri bir yana bırakıp yalnız sanayi kârını, faizi ve rantı ele alacağız. Az önce gördük ki, metanın içerdiği *artı-değer* ya da onun değerinde *ödenmemiş emeğin* somutlanmış olduğu kısım, üç değişik isim taşıyan farklı öğelere *ayrışır*. Ancak, metanın değerinin, *bu üç unsurun birbirinden bağımsız değerlerinin birleşimi olduğu veya bunların topla-*

mından meydana geldiğini söylemek gerçeğin tam tersini söylemek olur.

Eğer bir saatlik emek, kendisini 6 Penilik bir değer içinde somutluyorsa; eğer işçinin işgünü 12 saatlik bir süreyi kapsıyorsa; eğer bu sürenin yarısını ödenmemiş emek oluşturuyorsa, bu artı-emek metaya 3 Şilinlik bir *artı-değer*, yani karşılığında herhangi bir eşdeğer ödenmemiş olan bir değer katacaktır. Bu 3 Şilinlik artı-değer, sanayi kapitalistinin hangi oranda olursa olsun, toprak sahibi ve tefeci ile bölüşebileceği *fonun tamamını* oluşturur. Bu 3 Şilinlik değer, bunların aralarında bölüşecekleri değerin sınırını oluşturur. Ancak, metanın değerine kendi kârı için keyfi bir değer ekleyen, sonra buna toprak sahibi vb. için bir başka değer daha katan ve böylece keyfi olarak saptanmış bu üç sabit değerin üst üste eklenmesiyle toplam değerin oluşmasını sağlayan, sanayi kapitalisti değildir. O halde, *verili bir değerin* üç parçaya bölünmesi ile bu değerin üç *bağımsız değerin* toplamından meydana gelişini birbirine karıştıran ve böylece toplam değeri kendisinden rant, kâr ve faiz elde edilen keyfi bir büyüklüğe dönüştüren yaygın anlayışın yanlışlığını görüyorsunuz.

Eğer, kapitalistin eline geçen toplam kâr 100 Sterline eşitse, *mutlak* bir büyüklük olarak ele aldığımız bu tutara, *kâr miktarı* deriz. Eğer bu 100 Sterlinin yatırılan sermayeye oranını hesaplayacak olursak, bu *göreli* büyüklüğe *kâr oranı* adını veririz. Bu kâr oranının iki biçimde ifade edilebileceği apaçıktır.

Varsayalım ki, 100 Sterlin, *ücret olarak yatırılan* sermaye olsun. Yaratılan artı-değer de yine 100 Sterlin tutarındaysa –ki bu bize, işçinin işgününün yarısının *ödenmemiş* emekten oluştuğunu gösterir– ve bu kârın ücrete ya-

tırılan sermayeye oranını hesaplayacak olursak, yatırılan değer 100 ve somutlanan değer 200 olduğundan, *kâr oranının* %100 olduğunu söylerdik.

Öte yandan, yalnızca *ücretlere yatırılan sermayeyi* değil, *yatırılan toplam sermayeyi*; diyelim ki, 400 Sterlini hammaddelerin, makinelerin vb. değerini temsil eden 500 Sterlini dikkate alacak olursak, *kâr oranının* yalnızca %20 olduğunu söylememiz gerekir; çünkü yüzlük bir kâr, yatırılan *toplam* sermayenin ancak beşte biridir.

Kâr oranının ilk ifade biçimi, ödenmiş emek ile ödenmemiş emeğin oranının –şu Fransızca sözcüğü kullanmama izin veriniz– *emek* explotation'unun* gerçek derecesini gösterecek biricik biçimdir. Öteki ifade biçimi, daha yaygın olarak kullanılmaktadır ve gerçekten de belirli amaçlar açısından elverişlidir. Her hâlükârda, kapitalistin işçiden karşılığını ödemeden sızdırdığı emeğin derecesini gizlemekte çok işe yarar.

Bundan sonra yapacağım açıklamalarda *kâr* sözcüğünü, artı-değerin çeşitli taraflar arasında nasıl paylaşıldığını dikkate almaksızın, kapitalist tarafından sızdırılan artı-değerin toplam miktarını ifade etmek için kullanacağım; *kâr oranı* sözcüğünü kullanırken de, kârı daima ücret olarak yatırılan sermayenin değeri ile ölçeceğim.

12. KÂR, ÜCRET ve FİYAT ARASINDAKİ GENEL İLİŞKİ

Bir metanın değerinden, onun üretiminde kullanılan hammaddeleri ve öteki üretim araçlarını yerine koyan değeri, yani onun içerdiği *önceki* emeği temsil eden değeri çıkarırsanız, geriye kalan değer, *en son* çalıştırılan işçinin

*Explotation: sömürü.

ona eklediği emeğin niceliğine indirgenmiş olur. Eğer bu işçi, günde 12 saat çalışıyorsa; eğer 12 saatlik ortalama emek 6 Şiline eşit bir altın miktarında billurlaşıyorsa, o halde bu eklenen 6 Şilinlik değer, işçinin emeğinin yarattığı *tek* değerdir. İşçinin emek-zamanı ile belirlenen bu verili değer, hem işçinin hem de kapitalistin kendi paylarını veya kazançlarını alabilecekleri biricik fondur; üretim ve kâr olarak bölüşülebilecek tek değerdir. İki taraf arasında bölüşülebileceği değişken oranların bu değerin kendisini değiştirmeyeceği açıktır. Bir işçinin yerine tüm çalışan nüfusu, bir işgünü yerine, örneğin 12 milyon işgününü de koysanız, bunda değişen bir şey olmayacaktır.

Kapitalist ile işçi, yalnızca bu sınırlı değeri, yani işçinin toplam emeğiyle ölçülen değeri paylaşmak durumunda oldukları için, biri ne kadar çok alırsa, diğeri o kadar az alacaktır ya da tam tersi. Bir nicelik belirli ise, onun bir parçası azaldıkça öteki parçası ters orantılı olarak artacaktır. Ücretler değiştiğinde, kâr da ters yönde değişecektir. Ücret düşerse kâr yükselecek, ücret yükselirse kâr düşecektir. Daha önceki varsayımımıza göre, işçi yarattığı değerin yarısına eşit olan 3 Şilinlik bir ücret alıyorsa, yani işgününün yarısı ödenmiş, diğer yarısı ödenmemiş emekten oluşuyorsa, kâr oranı %100 olacaktır; çünkü kapitalist de işçi gibi üç Şilin almaktadır. Eğer işçi yalnızca 2 şilin alırsa, yani tüm işgününün yalnızca üçte birinde kendisi için çalışırsa, kapitalistin eline 4 şilin geçecek ve kâr oranı %200 olacaktır. İşçi 4 Şilin alacak olsa, kapitalistin eline 2 Şilin geçecek ve kâr oranı %50'ye düşmüş olacaktır; ama bütün bu değişiklikler metanın değerini etkilemeyecektir. Demek ki, genel bir ücret artışı kâr oranında genel bir düşüşe yol açacak ama yaratılan değeri etkilemeyecektir.

Ne var ki, son tahlilde kendi pazar fiyatlarını düzenlemek zorunda olan meta-değerleri, her ne kadar, yalnızca kendilerinde sabitlenmiş olan emeğin toplam niceliği ile belirleniyorsa ve bu niceliğin ödenmiş ve ödenmemiş emek olarak bölünmesinin bu belirlemede bir etkisi yok ise de, bundan asla, örneğin 12 saatte üretilen tek bir metanın ya da metalar yığınının değerinin sabit kalacağı sonucu çıkmaz. Belli bir emek zamanı içinde ya da belli bir emek niceliği ile üretilen metaların sayısı veya niceliği, kullanılan emeğin *süresine* ya da uzunluğuna değil, onun *üretken gücüne* bağlıdır. Örneğin, eğirme emeğinin belli bir derecedeki üretken gücü ile, 12 saatlik bir işgününde 12 libre iplik üretilirken, daha düşük bir üretken güçle yalnızca 2 libre iplik üretilebilir. Öyleyse, birinci durumda 12 saatlik ortalama emek 6 Şilinlik bir değerde somutlanıyorsa, 12 libre iplik 6 Şiline mal olacaktır; diğerinde ise, 2 libre iplik 6 Şiline mal olacaktır. Böylece birinci durumda bir libre iplik 6 Peniye, diğerinde ise 3 Şiline mal olacaktır. Bu fiyat farklılığı, kullanılan emeğin üretken güçlerindeki farklılıktan ileri gelmektedir. Daha büyük üretken güçle, bir saatlik emek bir libre iplikte somutlanırken, daha düşük üretken güçle bir libre iplikte 6 saatlik emek somutlanmış olur. Bir libre ipliğin fiyatı, bir durumda, ücret görece yüksek ve kâr oranı düşük olduğu halde yalnızca 6 Peni olurken, diğer durumda ücret görece düşük ve kâr oranı yüksek olduğu halde 3 Şilin olacaktır. Bu böyle olmaktadır; çünkü, ipliğin libresinin fiyatı *içerdiği toplam emek miktarı* ile belirlenir, *bu toplam miktarın ödenmiş emek ve ödenmemiş emek arasındaki orantısal bölünmesiyle* değil. Daha önce sözünü ettiğim yüksek fiyatlı emeğin ucuz, düşük fiyatlı emeğin ise pahalı metalar üretebileceği olgusu böylece, paradoksal görü-

nümünden sıyrılmış olur. Bu, yalnızca şu genel yasanın ifadesidir: Bir metanın değeri, içerdiği emeğin niceliği ile belirlenir; içerdiği bu emek niceliği de, kullanılan emeğin üretken gücüne bağlıdır ve dolayısıyla emeğin üretkenliğindeki her değişmeyle birlikte o da değişecektir.

13. ÜCRETLERİ YÜKSELTMEK YA DA DÜŞMELERİNE KARŞI KOYMAK YÖNÜNDEKİ BAŞLICA GİRİŞİMLER

Şimdi de, ücretleri yükseltmek ya da düşmelerine karşı koymak yönündeki başlıca girişimleri peş peşe inceleyelim.

1. *Emek-gücünün değerinin*, ya da günlük dildeki kullanılış biçimiyle *emeğin değerinin*, geçim araçlarının değeri ile, yani bunları üretmek için gerekli emek niceliği ile belirlendiğini gördük. Bu durumda, verili bir ülkede bir işçinin gereksindiği günlük ortalama geçim araçlarının değeri, 3 Şilin ile ifade edilen 6 saatlik emekle temsil ediliyorsa, işçinin günlük nafakasının eşdeğerini üretmek için günde altı saat çalışması gerekir. Eğer işgününün tamamı 12 saat ise, kapitalist, işçinin emeğinin değerini 3 Şilinle ödemiş olur. İşgününün yarısı ödenmemiş emekten oluşur ve kâr oranı %100'e karşılık gelir. Ama şimdi, varsayalım ki, üretkenlikteki bir düşüş sonucu, diyelim ki aynı miktarda tarım ürününü üretmek için daha fazla emek gereksin; öyle ki, günlük yaşamsal gereksinmelerin değeri 3 Şilinden 4 Şiline çıksın. Bu durumda emeğin değeri üçte bir oranında, yani %33,3 artacaktır. İşçinin, eski yaşam düzeyine göre, günlük geçim araçlarının eşdeğerini üretmesi için işgününün sekiz saati gerekecektir. Dolayısıyla artı-emek, 6 saatten 4 saate inecek,

kâr oranı %100'den %50'ye düşecektir. Ancak işçi, ücret artışı talebinde bulunsa, bu durumda yalnızca *emeğinin artan değerini* talep etmiş olacaktır; tıpkı, diğer meta satıcılarının metalarının maliyeti yükseldiğinde artan bu değerin kendilerine ödenmesini sağlamaya çalışmaları gibi. Ücretler geçim araçlarının artan değerlerini karşılamak üzere yükselmez ya da yeterince yükselmez ise, emeğin *fiyatı emeğin değerinin altına* düşer ve emekçinin yaşam koşulları kötüleşir.

Ama, karşıt yönde de bir değişiklik meydana gelebilir. Emeğin artan üretkenliği nedeniyle, ortalama günlük gereksinmelerin aynı miktarı 3 Şilinden 2 Şiline düşebilir; ya da, günlük gereksinmelerin değerini karşılayacak bir eşdeğerin üretilmesi için, bir işgünü içinde 6 saat yerine yalnızca 4 saat çalışmak yeterli olabilir. Bu durumda işçi, önceden 3 Şiline satın aldığı aynı miktardaki geçim araçlarını şimdi 2 Şiline satın alabilecektir. Gerçekte *emeğin değeri düşmüş* olacak, ama bu azalan değer önceden olduğu gibi yine aynı miktarda geçim aracına hükmedebilecektir. O zaman kâr 3 Şilinden 4 Şiline, kâr oranı da %100'den %200'e yükselmiş olacaktır. İşçinin mutlak yaşam düzeyi aynı kalmakla birlikte, *göreceli* ücreti ve bunun yanı sıra kapitalistlerinkiyle karşılaştırıldığında *göreceli toplumsal konumu* düşecektir. İşçi ücretlerdeki bu göreceli düşüşe karşı koymakla, yalnızca, kendi emeğinin üretken gücündeki yükselişten pay almaya ve toplumsal ölçekte eski göreceli konumunu sürdürmeye çalışmış olacaktır. Tahıl Yasalarının yürürlükten kaldırılmasından sonra İngiliz fabrika sahipleri, bu şekilde, tahıl yasaları karşıtı ajitasyon sırasında verdikleri en ciddi sözleri hiç utanmadan çiğneyerek ücretleri genel olarak %10 düşürdüler. İşçilerin direnişi önce bastırıldı, ama burada

değinmeyeceğim koşullar nedeniyle %10'luk kayıp sonradan geri alındı.

2. Geçim araçlarının *değeri* ve buna bağlı olarak da *emeğin değeri* aynı kalabilir ama *paranın değerinde* önceden meydana gelen bir *değişiklik* sonucu onun *parasal fiyatında* bir değişiklik olabilir.

Daha verimli madenlerin bulunması ve benzeri nedenlerle, örneğin iki ons altının üretimi, önceden bir ons altının üretimi için gerekenden daha fazla emeğe mal olmayabilir. Bu durumda altının *değeri* yarı yarıya, yani %50'ye düşecektir. Böylece, diğer bütün metaların değerleri, eski *parasal fiyatlarının* ifadesiyle iki katına çıkmış olacağından, aynı şey *emeğin değeri* için de geçerli olacaktır. Eskiden 6 Şilinle ifade edilen 12 saatlik emek, şimdi 12 Şilinle ifade edilecektir. Eğer işçinin ücreti 6 Şiline yükselmek yerine hâlâ 3 Şilinde kalırsa, *emeğin parasal fiyatı emeğin değerinin* ancak *yarısına* eşit olacak ve yaşam düzeyi korkunç derecede kötüleşecektir. Ücreti, altının değerindeki düşmeyle orantılı olmayan bir biçimde yükselse bile, sonuç üç aşağı beş yukarı aynı olacaktır. Bu durumda, ne emeğin üretken gücünde, ne arz ve talepte, ne de değerlerde herhangi bir değişiklik olacaktır. Bu değerlerin parasal *adları* dışında hiçbir şey değişmeyecektir. Durum böyleyken, işçiye, ücretinde bununla orantılı bir artış yapılmasında ısrar etmemesini öğütlemek, nesneler yerine isimlerle yapılan ödemelerle yetinmesini söylemek olur. Bütün geçmiş tarih tanıklık etmektedir ki, ne zaman paranın değerinde böyle bir düşüş olsa, kapitalistler, işçileri aldatmak için hemen her fırsatı değerlendirmeye kalkarlar. Çok geniş bir politik ekonomistler okulu, yeni altın yataklarının bulunması, gümüş madenlerinin daha iyi işletilmesi ve cıvanın daha ucuza sağlanması sonucunda,

kıymetli madenlerin değerinin yeniden düştüğünü öne sürerler. Bu, Kıta Avrupa'sında ücretlerdeki bir artış için yapılan genel ve eşzamanlı girişimleri açıklayacaktır.

3. Buraya kadar, *işgününün* sınırlarının belirli olduğunu varsaydık. Ne var ki, işgününün, kendi başına, değişmez sınırları yoktur. İşgününü olası en aşırı fiziksel sınırlarına kadar uzatmak sermayenin değişmez eğilimidir; çünkü işgünü ne kadar uzarsa, artı-emek ve ondan doğan kâr da o ölçüde artacaktır. Sermaye, işgününü ne denli uzatmayı başarırsa, başkalarının emeklerine el koyarak elde ettiği miktar da o denli büyük olacaktır. 17. yüzyıl boyunca ve hatta 18. yüzyılın ilk üçte ikisinde, 10 saatlik işgünü, bütün İngiltere'de normal işgünüydü. Oysa gerçekte, İngiliz baronlarının İngiliz işçi kitlelerine karşı yürüttüğü bir savaş olan anti-Jakoben[10] savaş sırasında sermaye, oturak alemlerinde zaferini kutluyor ve işgününü 10 saatten 12, 14, 18 saate çıkarıyordu. Kesinlikle gözü yaşlı duygusallıkla itham etmeyeceğiniz *Malthus*, 1815'te yayınlanan bir broşürde, eğer böyle giderse ulusun yaşamının doğrudan temelinden sarsılacağını ilan etti. Yeni icat edilen makinelerin genel olarak kullanılmaya başlanmasından birkaç yıl önce, 1765 dolaylarında, İngiltere'de "An Essay On Trade"[11] (Ticaret Üzerine Bir Deneme) isimli bir broşür çıktı. Emekçi sınıfların yeminli düşmanı olan anonim yazar, işgününün sınırlarının genişletilmesinin zorunluluğundan dem vuruyordu. Bu amaca yönelik diğer önlemlerin yanı sıra, *iş-evlerinin* kurulmasını öneriyor ve buraların *"Dehşet Evleri"* olması gerektiğini söylüyordu. Peki bu "Dehşet Evleri" için öngördüğü çalışma

10 Kastedilen İngiltere'nin devrimci Fransa'ya karşı 1793'ten 1815'e değin yürüttüğü savaşlardır.

11 "An essay on trade and commerce: containing observations on taxes..." broşürünün anonim yazarı olarak John Cunningham bilinir.

süresi neydi? *On iki saat*; yani, 1832'de kapitalistlerin, politik ekonomistlerin ve bakanların, 12 yaşın altındaki bir çocuk için yalnızca mevcut olan değil, ayrıca zorunlu olan çalışma süresi olarak ilan ettikleri sürenin aynısı.[12]

İşçi, emek-gücünü satmakla –ki şu anki sistemde bunu yapmak zorundadır– belirli ussal sınırlar içinde bu gücü kapitalistin kullanımına bırakmış olur. İşçi emek-gücünü, doğal yıpranması bir yana bırakıldığında, yok etmek için değil sürdürebilmek için satar. Emek-gücünü günlük ya da haftalık değerine satması, bu gücün bir günde ya da bir haftada iki günlük ya da iki haftalık yıpranmaya veya aşınmaya maruz bırakılmayacağı anlamına gelir. 1000 Sterlin değerindeki bir makineyi ele alalım. Bu makine, on yılda yıpranıp tükeniyorsa, üretimine yardımcı olduğu metaların değerine yılda 100 Sterlin katkıda bulunmuş olur. 5 yılda aşınıp gidiyorsa yılda 200 Sterlin katar; yani, yıllık aşınma ve yıpranma değeri, tüketilme hızıyla ters orantılıdır. İşte işçiyi makineden ayıran da budur. Makine, kullanılma süresiyle aynı oranda hurdaya çıkmaz. İnsan ise, tersine, yerine getirilen işin salt sayısal toplamının gösterdiğinden daha büyük bir oranda yıpranır.

İşçiler, işgününü önceki akla yatkın sınırlarına indirme, ya da, normal bir işgününün yasal olarak saptanmasını sağlayamadıkları durumlarda, aşırı çalışmayı yalnızca sızdırılan artı-değerle orantılı değil, daha büyük bir oranda ücret artışı ile denetim altına alma çabalarıyla,

12 Çocuk ve gençlerin işgününün sınırlandırılmasına ilişkin 1831'de görüşmeye açılan yasa tasarısı tartışmaları Şubat'tan Mart ayına kadar sürdü. Yasa, pamuk fabrikatörüne, 21 yaş altındaki gençlerin gece çalıştırılmasını yasaklıyor ve tüm fabrikalar için 18 yaş altındaki gençlerin günlük azami çalışma sürelerini 12 saat (Pazar günleri 9 saat) ile sınırlıyordu.

yalnızca kendilerine ve soylarına karşı bir görevi yerine getirmiş olurlar. Yalnızca, sermayenin zorbaca gasplarına sınır çekmiş olurlar. Zaman, insan gelişiminin mekânıdır. Harcadığı hiç boş zamanı olmayan, uyku, yemek vb. gibi salt bedensel kesintiler dışında bütün ömrü kapitalistler için çalışmakla tükenen bir insan, bir yük hayvanından bile beter durumdadır. O, bedence ezilmiş, kafaca duyguları yok edilmiş, başkaları için servet üreten basit bir makinedir. Buna karşın, bütün bir modern sanayi tarihi, dizginlenememesi durumunda sermayenin, işçi sınıfının tamamını hiç umursamadan ve amansızca bu en aşağılık düzeye mahkûm etme hevesini güttüğünü göstermektedir.

İşgününü uzatmakla kapitalist, *daha yüksek ücretler* ödeyebilmesine karşın, eğer ücret artışı daha büyük miktarda emeği ve bunun sonucunda emek-gücünün hızlanan yıpranmasını karşılamıyorsa, yine de *emeğin değerini* düşürebilir. Bu, bir başka biçimde de yapılabilir. Örneğin, burjuva istatistikçileri, size, Lancashire'daki fabrika işçisi ailelerin ortalama ücretlerinin yükselmiş olduğunu söyleyeceklerdir. Ama onlar, ailenin reisi olan erkeğin yerine, artık karısı ile belki de üç ya da dört çocuğunun da sermayenin Juggernaut[13] tekerleklerinin altına fırlatılıp atıldığını ve bu ücret artışının, aileden sızdırılan ortalama emeği kesinlikle karşılamadığını unutuyorlar.

Şu anda fabrika yasalarına tabi bütün sanayi kollarında olduğu gibi, işgücünün verili sınırları içinde bile, emeğin eski normal *değerini* korumak için dahi bir ücret artışı zorunlu olabilir. Emeğin *yoğunluğu* artırılarak, bir insa-

13 Juggernaut (Çagannat): Hinduizmin başlıca üç tanrısından biri olan Vişnu'nun görünümlerinden biridir. Dini bayramlarda fanatik Hindular, kendilerini tanrının bu resminin bulunduğu arabanın altına atarlardı.

nın eskiden iki saatte harcadığı enerjiye denk bir enerjiyi bir saatte harcaması sağlanabilir. Bu, fabrika yasalarının geçerli olduğu iş kollarında, makinelerin hızlandırılması ve tek kişinin denetimi altındaki makinelerin sayısının artırılmasıyla, bir dereceye kadar sağlanmış durumdadır. Eğer, emeğin yoğunluğundaki ya da bir saatte harcanan emeğin niceliğindeki artış, işgünündeki kısalmayla orantılı olarak seyrederse, bundan kazançlı çıkacak olan işçidir. Ama bu sınır aşılırsa, işçi bir biçimde kazandığını bir başka biçimde kaybetmiş olur ve 10 saatlik işgünü, bu durumda, önceki 12 saatlik işgünü kadar yıkıcı olabilir. Sermayenin bu eğilimine, emeğin yoğunluğundaki artışa denk düşen bir ücret artışı için mücadele ederek karşı koyan işçi, yalnızca, emeğinin değerini kaybetmesine ve soyunun zayıf düşürülmesine karşı çıkmış olur.

4. Hepiniz biliyorsunuz ki, şimdi burada açıklamama gerek bulunmayan nedenlerden dolayı, kapitalist üretim, bazı dönemsel çevrimlerden geçer. Birbiri peşi sıra dinginlik, artan canlılık, gönenç, aşırı üretim, bunalım ve durgunluk durumlarından geçer. Metaların pazar fiyatları ile pazardaki kâr oranları bu evreleri izleyerek, yeri gelir ortalamalarının altına iner, yeri gelir üstüne çıkar. Çevrimin bütünü göz önünde bulundurulduğunda, pazar fiyatındaki bir sapmanın bir diğeriyle dengelendiği; çevrimin ortalaması alındığında da, metaların pazar fiyatlarının değerleri tarafından düzenlendiği görülecektir. Pekala! Pazar fiyatlarının düştüğü dönemlerde, aynı şekilde bunalım ve durgunluk evrelerinde işçiyi, eğer büsbütün işten atılmadıysa, kesinlikle bir ücret düşüşü beklemektedir. Dolandırılmamak için, pazar fiyatlarındaki böyle bir düşüş durumunda bile, ücretlerde ne oranda bir düşüşün zorunlu hale geldiği konusunda kapitalistle pazarlık et-

melidir. Eğer, aşırı kârların elde edildiği gönenç evrelerinde ücretlerin artırılması için mücadele etmemişse, bir sanayi çevriminin ortalaması alındığında, *ortalama ücretini*, yani emeğinin *değerini* bile alamaz. Ücreti, çevrimin ters giden evrelerinde zorunlu olarak olumsuz yönde etkilenirken, işçiden, gönenç evreleri sırasında bunun dengelenmesi isteminde bulunmaktan kaçınmasını talep etmek, budalalığın dik âlâsıdır. Genel bir ifadeyle, tüm metaların *değerleri*, yalnızca, arz ve talepteki sürekli dalgalanmaların sonucunda durmadan değişen pazar fiyatlarının birbirlerini dengelemesiyle somutlanır. Varolan sistemin temelleri üzerinde, emek de diğerleri gibi, yalnızca bir metadır. Bu nedenle, değerine karşılık gelen bir ortalamaya ulaşması için aynı dalgalanmalardan geçmesi gerekir. Bir yandan onu bir meta gibi ele alıp, öte yandan meta fiyatlarını düzenleyen yasaların dışında bırakınayı istemek saçmalık olur. Köle, geçimi için sürekli ve sabit bir miktar alır; ama ücretli işçi böyle değildir. Bir durumda, bir başka durumdaki ücretlerde görülen düşüşün hiç olmazsa telafisi için, bir ücret artışı elde etmeye çabalamalıdır. Eğer kapitalistin istencini, dayatmalarını değişmez bir ekonomik yasa olarak kabullenip boyun eğerse, kölenin tüm sefaletini paylaşacak, üstelik kölenin sahip olduğu güvenceden de yoksun kalacaktır.

5. Ele aldığım bütün durumlarda, ki bunlar yüz durumdan 99'unu oluştururlar, gördünüz ki, ücret artışı uğruna yürütülen bir mücadele, yalnızca *daha önceki* değişikliklerin bir devamını oluşturur ve üretimin niceliğinde, emeğin üretken güçlerinde, emeğin değerinde, paranın değerinde, sızdırılan emeğin büyüklüğü ve yoğunluğunda görülen önceki değişikliklerin, arz ve talepteki dalgalanmalara bağlı bulunan ve sanayi çevriminin değişik evrele-

riyle uyumlu olan pazar fiyatlarındaki dalgalanmaların zorunlu sonucudur. Kısacası, sermayenin daha önceki etkilerine karşı emeğin tepkileridir. Bir ücret artışı uğruna yürütülen mücadeleyi tüm bu koşullardan bağımsız olarak ele alır ve yalnızca ücretlerdeki değişikliklere bakarsanız; bunların kaynaklandıkları diğer bütün değişiklikleri dikkate almazsanız, yanlış bir önermeden yola çıkmış olur ve kaçınılmaz olarak yanlış sonuçlara varırsınız.

14. EMEK ve SERMAYE ARASINDAKİ MÜCADELE ve BUNUN SONUÇLARI

1. Ücretlerin düşürülmesine karşı işçilerin dönemsel direnişleri ile zaman zaman bir ücret artışı elde etmek için bulundukları dönemsel girişimlerin, ücret düzenine kopmaz bir biçimde bağlı olduğunu ve emeğin, emeğin meta kategorisine dahil olması olgusunun zorunlu sonucu olduğunu, dolayısıyla da fiyatların genel hareketlerini düzenleyen yasalara bağımlı bulunduğunu gösterdikten; bunun yanı sıra, genel bir ücret artışının genel kâr oranında bir düşüşe yol açacağını ama metaların ortalama fiyatlarını ya da değerlerini etkilemeyeceğini tanıtladıktan sonra, artık, sermaye ile emek arasındaki bu sonu gelmez mücadelede emeğin ne ölçüde başarılı olabileceği sorusu ortaya çıkıyor.

Bu soruyu bir genelleme ile yanıtlayabilir ve diyebilirdim ki; tüm diğer metalarda olduğu gibi emeğin de *pazar fiyatı*, uzun vadede kendisini kendi *değerine* uyarlayacaktır; bu nedenle bütün iniş-çıkışlara karşın, işçi ne yaparsa yapsın ortalama olarak yalnızca emeğinin değerini alacaktır ve bu değer de, işçinin bakımı ve yeniden üretimi için gerekli geçim araçlarının (ki bunların değerini de üre-

tilmeleri için gerekli emek-miktarı belirler) değerleriyle belirlenen emek-gücünün değerine eşit olacaktır.

Ancak, *emek-gücünün değerini* ya da *emeğin değerini* öteki tüm metaların değerinden ayıran bazı belirli özellikler vardır. Emek-gücünün değeri iki öğeden oluşur; bunlardan biri yalnızca fiziksel, diğeri tarihsel ve toplumsaldır. Bu gücün *en uç sınırını fiziksel* öğe belirler; yani, işçi sınıfı fiziksel varlığını sürdürebilmek için, yaşamak ve çoğalmak için mutlak olarak vazgeçilmez olan geçim araçlarını almak zorundadır. Bu nedenle, bu vazgeçilmez geçim araçlarının *değeri*, *emeğin değerinin* en uç sınırını oluşturur. Öte yandan, işgününün uzunluğunun da, çok esnek olsa bile, uç sınırları vardır. Onun en uç sınırını işçinin bedensel gücü belirler. İşçinin dirimsel gücünün tüketimi, günlük olarak belli bir ölçüyü aşarsa, gün be gün yeniden kullanılması olanaksız hale gelir. Ne var ki, dediğim gibi, bu sınır çok esnektir. Hızla, birbiri ardına gelen sağlıksız ve kısa ömürlü nesiller, emek pazarını, bir dizi dinç ve uzun ömürlü kuşak kadar iyi besleyebilir.

Bu salt fiziksel öğenin yanı sıra, emeğin-değeri her ülkede *geleneksel* yaşam düzeyi ile de belirlenir. Bu yaşam düzeyi, yalnızca fiziksel yaşamdan ibaret olmayıp, insanların içinde bulundukları ve yetişmiş oldukları toplumsal koşullardan ileri gelen bazı gereksinmelerin de karşılanmasını içerir. İngiliz yaşam düzeyi, İrlanda'nın yaşam düzeyine; Alman köylüsünün yaşam düzeyi, Litvanyalı köylünün yaşam düzeyine indirgenebilir. Tarihsel geleneğin ve toplumsal alışkanlıkların bu bakımdan oynadıkları rolün önemini Bay *Thornton*'un *Overpopulation* (Aşırı Nüfus) adlı yapıtından öğrenebilirsiniz; Bay Thornton'un söz konusu yapıtında, İngiltere'nin farklı tarım bölgelerinde ortalama ücretlerin bugün bile bu bölgelerin serflikten az çok elverişli

koşullarından çıkıp çıkmadıklarına göre farklılık gösterdiğini ortaya koyar.

Emeğin değerine etkide bulunan bu tarihsel ya da toplumsal öğe artırılabilir, azaltılabilir, ya da büsbütün ortadan kaldırılabilir, ta ki ortada bedensel sınırlar dışında hiçbir şey kalmayana dek. Anti-Jakoben savaş sırasında –devlet hazinesinden otlanan iflah olmaz beleşçi ihtiyar George Rose'un söyleye geldiği gibi, bizim kutsal dinimizin sağladığı huzuru, dinsiz imansız Fransızların saldırılarından korumak için–, önceki toplantılarımızdan birinde büyük bir nezaketle ele alınan o saygıdeğer İngiliz çiftçileri, tarım işçilerinin ücretlerini bu salt fiziksel sınırın bile altına çektiler; ama soyun fiziksel varlığını sürdürmesi için gerekli miktarı Yoksullar Yasası[14] ile tamamlama yoluna gittiler. Bu, ücretli emekçiyi köleye, Shakespeare'in onurlu rençberini dilenciye dönüştürmenin şanlı bir yoluydu.

Farklı ülkelerdeki ve aynı ülkenin farklı tarihsel dönemlerindeki standart ücretleri ya da emeğin değerlerini birbirleriyle karşılaştırdığınızda, bütün öteki metaların değerlerinin sabit kaldığı varsayılsa bile, *emeğin değerinin* sabit değil, değişken bir büyüklük olduğunu görürsünüz.

Benzer bir karşılaştırma, yalnızca *kârın pazar oranlarının* değil, ayrıca onun *ortalama oranlarının* da değiştiğini gösterecektir.

Ama *kârlara* gelince, bunların *alt sınırlarını* belirleyen bir yasa yoktur. Kârların düşüşündeki en uç sınırın

14 16. yüzyıldan beri İngiltere'de yürürlükte olan Yoksullar Yasası uyarınca, her kilise kendi cemaatinden yoksulluk vergisi topluyordu. Kendilerine ve ailelerine bakamayacak durumda olanlara yardım bağlıyordu.

ne olduğunu söyleyemeyiz. Peki bu sınırı neden saptayamıyoruz? Çünkü, ücretlerin *alt sınırını* saptayabildiğimiz halde, *üst sınırını* saptamamız olanaksızdır. Yalnızca şunu söyleyebiliriz ki, işgününün sınırları verili olduğunda, *kârın üst sınırı ücretin fiziksel alt sınırına* karşılık gelir; ve ücret belli ise, *azami kâr*, işgününün, işçinin bedensel gücünün kaldırabileceği kadar uzatılmasına karşılık gelir. O halde azami kâr, ücretin fiziksel alt sınırı ile işgününün fiziksel üst sınırı ile sınırlanır. Şurası da açıktır ki, *azami kâr oranı* bu iki sınır arasında sonsuz çeşitlilikte göstergeler sergileyebilir. Kâr oranının fiili derecesi, ancak emek ile sermaye arasındaki sürekli mücadele ile saptanır. Kapitalist sürekli olarak ücretleri fiziksel alt sınıra indirme ve işgününü fiziksel üst sınıra çıkarma eğiliminde olurken, işçi ise, sürekli olarak ters yönde bir baskı yapar.

Böylece sorun, savaşan taraflar arasındaki güçler dengesine göre çözümlenir.

2. *İşgününün sınırlandırılmasına* gelince, bu tüm diğer ülkelerde olduğu gibi İngiltere'de de, *yasal müdahale* olmadan asla saptanmamıştır. İşçinin dışarıdan sürekli baskısı olmasaydı bu müdahale asla gerçekleşmezdi. Her hâlükârda, işçiler ile kapitalistler arasındaki özel anlaşmalarla sonuca varılamazdı. İşte *genel politik eylemin* bu zorunluluğu, salt ekonomik etkinlik söz konusu olduğunda, güçlü tarafın sermaye olduğunu kanıtlamaya yeter.

Emeğin değerinin sınırlarına gelince, bunun fiili saptanması, daima arz ve talebe, yani sermayenin emek talebi ile işçilerin emek arzına bağlıdır. Sömürge ülkelerde arz-talep yasası işçilerin yararına işler. Birleşik Devletler'deki yaşam düzeyinin görece yüksek olması-

nın nedeni budur. Sermaye, orada, ne kadar çabalarsa çabalasın, ücretli emekçilerin, sürekli olarak, kendi kendine yeten bağımsız köylüler haline gelmesiyle emek pazarının durmadan boşalmasının önüne geçemezler. Amerikalıların çok büyük bir kesimi için ücretli emekçilik, ister uzun ister kısa, bir süre sonra terk edeceklerinden emin oldukları geçici bir durumdur. Sömürgelerdeki bu duruma çare bulmak için, müşfik İngiliz Hükümeti, bir süreliğine, modern sömürgeleştirme teorisi denilen bir yol buldu; buna göre, ücretli emekçilerin hızla bağımsız köylülere dönüşmelerini engellemek için sömürgelerdeki toprak fiyatlarını yapay olarak yükseltti.

Şimdi de, sermayenin üretim sürecinin tamamına egemen olduğu eski uygar ülkelere gelelim. Örneğin, İngiltere'de 1849-1859 yılları arasında tarım işçilerinin ücretlerindeki yükselişi ele alalım. Bunun sonucu ne oldu? Çiftçiler, dostumuz Weston'un öğütleyeceği gibi; buğdayın değerini, hatta pazar fiyatını bile yükseltemediler. Tersine, düşmesine boyun eğmek zorunda kaldılar. Ama, bu 11 yıl boyunca, her türlü makineyi kullanıma soktular; daha bilimsel yöntemleri benimsediler; ekilebilir toprakların bir kısmını otlaklara dönüştürdüler; çiftlikleri genişlettiler ve böylece üretimin boyutlarını arttırdılar; bu ve başka yollara, üretken gücünü artırarak emeğe olan talebi düşürdüler ve tarımsal nüfusta yine göreceli bir fazlalık yarattılar. Bu, eski, yerleşik ülkelerde bir ücret artışına karşı sermayenin, hızlı ya da yavaş, genel olarak tepki geliştirmesinin yöntemidir. Ricardo, haklı olarak, makinenin emekle sürekli bir rekabet içinde olduğunu ve çoğunlukla, ancak emeğin fiyatı belli bir yüksekliğe ulaştığında üretime sokulabileceğini belirtmiştir; ne var ki, makine kullanımının emeğin

üretken güçlerini artırmanın sayısız yöntemlerinden yalnızca biridir. Vasıfsız emekte göreceli bir fazlalık yaratan bu aynı gelişme, diğer yandan, vasıflı emeği basitleştirip değerini düşürür.

Aynı yasa, bir başka biçimde de kendisini gösterir. Emeğin üretken gücünün gelişmesi ile birlikte, görece yüksek bir ücret oranına rağmen, sermaye birikimi hız kazanır. Buradan, modern sanayinin henüz emekleme çağında olduğu bir zamanda yaşayan *Adam Smith*'in yaptığı gibi, sermaye hızlanan bu birikiminin, emeğe artan bir talep sağlamasıyla ibreyi işçiden yana çevireceği sonucu çıkarılabilir. Soruna aynı açıdan bakan günümüz yazarlarının birçoğu, son yirmi yılda İngiliz sermayesinin İngiliz nüfusundan çok daha hızlı artmasına karşın, ücretlerin neden daha fazla artmamış olduğuna şaşırmışlardır. Ne var ki, birikimindeki ilerlemeyle eş zamanlı olarak *sermayenin bileşiminde* de *gittikçe büyüyen bir değişim* olur. Toplam sermayenin sabit sermayeden –makinelerden, hammaddelerden, her türlü üretim aracından– oluşan kısmı, ücretlere, yani emek satın almak için yatırılan kısmına oranla daha fazla ve giderek de artan bir hızla büyümektedir. Bu yasa Barton, Ricardo, Sismondi, Profesör Richard James, Profesör Ramsey, Cherbuliez ve başkaları tarafından az çok doğru bir biçimde saptanmıştır.

Eğer, sermayenin bu iki öğesi arasındaki oran başlangıçta 1:1 ise, sanayi ilerledikçe 5:1 olacak ve böyle artarak sürüp gidecektir. 600'lük bir toplam sermayenin 300'ü aletlere, hammaddelere vb., 300'ü de ücretlere yatırılırsa, 300 yerine 600 işçilik bir talep yaratmak için, toplam sermayenin yalnızca iki katına çıkarılması yeterli olacaktır. Ama eğer 600'lük bir sermayenin

500'ü makinelere, hammaddelere vb. ve yalnızca 100'ü ücretlere yatırılacak olursa, 300 yerine 600 işçilik bir talep yaratmak için sermayenin 600'den 3600'e çıkarılması gerekecektir. Bu nedenle, sanayinin gelişimi sırasında, emeğe olan talep, sermaye birikimi ile at başı gitmez. Kuşkusuz emeğe olan talep de artar, ama sermaye artışı ile karşılaştırıldığında giderek azalan bir oranda artar.

Bu birkaç değinme, modern sanayinin gelişiminin tamamının ibreyi gittikçe işçiye karşı, kapitalistten yana çevirmek zorunda olduğunu, dolayısıyla da kapitalist üretimin genel eğiliminin, ücretlerin ortalama düzeyini yükseltme değil, düşürme, yani *emeğin değerini* üç aşağı beş yukarı *en alt sınırına* çekme yönünde olduğunu göstermeye yetecektir. Bu sistemde, genel eğilim böyledir diye, işçi sınıfının, sermayenin gasplarına karşı direnmekten vazgeçmesi, durumlarını geçici olarak iyileştirmek için karşılarına çıkan fırsatlardan en iyi biçimde yararlanma çabasını bir yana bırakması mı gerekir? Eğer işçi sınıfı böyle yapsaydı, ezilmiş ve hiçbir kurtuluş umudu kalmamış bir sefiller yığını durumuna düşerdi. İşçilerin standart bir ücret uğruna verdikleri mücadelenin tüm bir ücretlilik sisteminden ayrılamayacağını, her 100 durumdan 99'unda, ücretlerin yükseltilmesi yönündeki çabalarının yalnızca emeğin verili değerini koruma çabası olduğunu ve kendi fiyatları için kapitalistle pazarlık etme zorunluluğunun kendilerini meta olarak satmak zorunda bulunmalarında içkin olduğunu sanırım gösterebildim. Sermaye ile günlük çatışmalarında korkakça davranıp pes etmiş olsalardı, kuşkusuz kendilerini daha büyük bir hareketi başlatma yeteneğinden yoksun bırakmış olurlardı.

Aynı zamanda ve ücret sisteminin içerdiği genel köleleşmenin tamamen bağımsız olarak, işçi sınıfı bu günlük mücadelenin etkililiğini kendileri açısından fazla abartmamalıdır. Şurasını unutmamaları gerekir ki, onlar sonuçlara karşı mücadele etmektedirler, bu sonuçları doğuran nedenlere karşı değil; aşağı doğru hareketi geciktirmekte ama yönünü değiştirmemektedirler, geçici çareler bulmakta ama hastalığı iyileştirmemektedirler. Bu nedenle, sermayenin dur durak bilmeyen soygunundan ya da pazardaki değişikliklerden kaynaklanan bu kaçınılmaz günlük gerilla savaşlarına kendilerini tamamen kaptırmamalıdırlar. Anlamalıdırlar ki varolan sistem, bellerini büken sefaletin yanı sıra, onunla eş zamanlı olarak, toplumun ekonomik yeniden-yapılanması için gerekli *maddi koşulları* ve toplumsal biçimleri de yaratmaktadır. "*Adil Bir İşgünü Karşılığında Adil Bir Ücret*" biçimindeki *tutucu* slogan yerine, bayraklarının üzerine şu *devrimci* sloganı yazmalıdırlar: "*Ücret Düzenine Son!*"

Bu son derece uzun ve korkarım yorucu, ama konuyu hakkıyla işleyebilmek için yapmak zorunda olduğum açıklamalardan sonra, şu kararların alınmasını önererek sözlerime son vereceğim:

1. Ücret oranındaki genel bir yükseliş kâr oranında bir düşüşe yol açar, ama derinlemesine ele alındığında, meta fiyatlarını etkilemez.

2. Kapitalist üretimin genel eğilimi, ücretlerin ortalama düzeyini yükseltmek değil, düşürmektir.

3. Sendikaların sermayenin saldırılarına karşı direniş merkezleri olarak yararlı işlevleri vardır. Güçlerini yersiz bir biçimde kullandıklarında, kısmen başarısızlığa uğrarlar. Aynı zamanda, varolan düzeni de değiştirme-

ye çalışacakları ve örgütlü güçlerini işçi sınıfının nihai kurtuluşu, yani ücret düzenini tamamen ortadan kaldırmak için kullanacakları yerde, bu düzenin sonuçlarına karşı bir gerilla savaşı ile yetindiklerinde ise, büsbütün başarısız olurlar.

Mayıs sonu ile 27 Haziran 1865
tarihleri arasında yazılmıştır.

Marx'ın *Ücret, Fiyat ve Kâr*'ı, Marksist politik ekonominin en önemli eserlerinden biridir. Bu eserde Marx, *Kapital*'in birinci cildinin yayınlanmasından iki yıl önce, ekonomi öğretisinin temellerini özetlemiş ve güncel bir tarzda ortaya koymuştur. Bu çalışma aynı zamanda, işçi hareketinin pratik görevlerini belirlerken devrimci teorinin çıkarımlarından nasıl yararlanıldığının mükemmel bir örneğini de sunar.

Marx'ın Enternasyonal'in Merkez Kurulu'nda yaptığı bir sunum olan bu çalışma, Enternasyonal'in üyelerinden John Weston'un hatalı görüşlerinin dolaysız bir eleştirisi olmakla birlikte, aynı zamanda, Lassalle'in "Tunç Yasası" dogması anlayışıyla işçilerin ve sendikaların ekonomik mücadelesini reddeden Proudhon'cular ile Lassalle'cılara vurulmuş etkili bir darbedir. Marx, sunumunda, proletaryanın sermaye karşısında pasif kalıp boyun eğmesini öğütleyen bu gerici propagandaya kararlı bir biçimde karşı çıkmıştır. Marx, emek ücretinin ve artı-değerin ekonomik karakterini ortaya koyduktan sonra, sermayenin azami kâr güdüsüyle hareket ettiğini ve işçilerin, sermayenin gasplarına direnmekten vazgeçmeleri halinde, "ezilmiş ve hiçbir kurtuluş umudu kalmamış bir sefiller yığını durumuna" düşeceğini kanıtlar. Ekonomik öğretisinden hareketle Marx bu çalışmada, işçilerin ekonomik mücadelesinin rolünü ve öneminin teorik açıklamasını yapar ve bu mücadelenin proletaryanın nihai hedefine –ücretli emek sisteminin yok edilmesi– tabi kılınması gerektiğini vurgular.

Marx-Engels Eserler Almanca basım-1962
16. cildin önsözünden alınmıştır.

EVRENSEL
BASIM
YAYIN

ISBN 975-6106-32-8

